АДОЛАТ ҲАР ИШДА ҲАМРОҲИМИЗ ВА ДАСТУРИМИЗ БЎЛСИН!

ИНСОН ва ҚОНУН

2002 йил 8 ЯНВАР сешанба
№ 1 (257)
Сотувда эркин нархда

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

1996 йилнинг январидан нашр этилади

ОҚСАРОЙДА ҚАБУЛ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов 6 январь куни Оқсаройда АҚШ Сенатининг Давлат ишлари бўйича қўмитаси раиси Жозеф Либерман бошчилигидаги бир гуруҳ сенаторларни қабул қилди.

— АҚШнинг сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ҳаётида Сенат ўта муҳим рол ўйнайди, — деди Президент учрашувда. — Айниқса, 11 сентябрь воқеаларидан кейин мамлакатда барқарорликни сақлаш ва террорчиликка қарши халқаро кураш борасида унинг фаоллиги янада яққол намоён бўлди.

Кейинги пайтда халқаро ҳамжамиятнинг Марказий Осиё минтақасига диққат-эътибори кучайди. Бу бежиз эмас, албатта. Афғонистонда кечаётган воқеалар сабаб, минтақада юзага келган вазиятдан келиб чиққан ҳолда, тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлаш, террор хуружларининг олдини олиш, бу борада ўзаро ҳамжиҳатликни кучайтириш халқаро терроргa қарши курашда жонбозлик кўрсатаётган АҚШ учун ҳам, минтақа давлатлари, хусусан, Ўзбекистон учун ҳам муҳим вазифалардан саналади. Ўзбекистон хориждан афғон халқига инсонпарварлик ёрдами сифатида юборилаётган юкларни манзилга етказишда фаол иштирок этаётгани, буни халқаро ҳамжамият юқори баҳолаётгани сир эмас.

Учрашувда АҚШ сенаторлари ҳам Ўзбекистоннинг Марказий Осиёда барқарорликни сақлашга, террорчиликка қарши курашга қаратилган саъй-ҳаракатларига юқори баҳо бериб, бу борадаги ҳамкорликни янада кучайтириш лозимлигини таъкидлади.

Оқсаройдаги мулоқот чоғида минтақавий хавфсизлик, халқаро террорчиликка қарши курашда ўзаро ҳамкорликни янада кенгайтириш, икки томонлама, хусусан, парламентлараро алоқаларнинг истиқболи билан боғлиқ масалалар муҳокама қилинди.

Америкалик меҳмонлар шу куни Ўзбекистон Олий Мажлисида парламент раиси Э.Халилов, Мудофаа вазирлигида ушбу муассаса раҳбари Қ.Ғуломов билан ҳам музокаралар ўтказди.

(ЎзА)

Суратда: қабул пайти.

Абдувоҳид ТЎРАЕВ олган сурат.

Адлия тизими

САМАРҚАНД

Вилоят адлия бошқармаси режага асосан Булунғур туманида текшириш ўтказди. Текшириш чоғида туман ҳокимлиги томонидан номенклатурага кирмайдиган баъзи масалаларда интизомий чоралар қўллаш ҳоллари рўй бераётганлиги аниқланди.

Туман ҳокимининг 2001 йил 20 сентябрда чиқарилган "Меҳнат интизомини бузганлик учун интизомий жазо чораларини қўллаш ҳақида"ги фармойиши билан "Мулкдор" фермер хўжалиги раиси Э.Очилов "Мададкор" фермерлар ассоциацияси раиси Г.Холмуродова, "Машъал", "Сулоқли" фермер хўжаликлари уюшмалари раислари Ж.Болтаев, Ш.Халилов, "Пир Устоз" хусусий корхонаси лаборатория бўлими мудири И.Совонқулов, "Қишлоқхўжаликкимё" акциядорлик жамияти ходими А.Раббимқуловларга ҳайъфсан эълон қилинганлиги аниқланди.

Маълумки, Вазирлар Маҳкамасининг "Ижро интизомини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори қабул қилинганига икки йилдан ошди. Мазкур қарор талабига кўра, тушган ҳар бир ариза ўз вақтида кўриб чиқилиб, муаллифга тегишли тартибда жавоб қайтарилиши лозим. Бироқ Булунғурда айрим мансабдор шахслар ҳужжатларни кўриб чиқиш бўйича белгиланган муддатларнинг бузилишига йўл қўйганлар. Фуқаро Т.Йўлдошевнинг газ таъминоти бўйича, Г.Насимованинг шахсий мулкига эгалик ҳуқуқини тасдиқлаш ҳақидаги аризалари ижроси ўн ойдан ошса ҳамки таъминланмаган. Юқоридагидек ҳолат яна тўрт нафар фуқаро мурожаатига ҳам тааллуқлидир.

Вилоят адлия бошқармаси текширишда аниқланган шу ва шу каби хато-камчиликлар юзасидан туман ҳокими номига тақдимнома киритди.

Жаҳон банкининг Директорлар кенгаши "Қишлоқ хўжалиги корхоналарини реструктуризация қилиш лойиҳаси" учун 36 миллион АҚШ доллари миқдорида кредит берилишини маъқуллади.

***

Париждаги "Арматан" нашриётида Самарқанд давлат чет тиллар институти катта ўқитувчиси Саодат Дониёрова қаламига мансуб "Ўзбекча сўзлашайлик" деб номланган китобнинг тақдимот маросими ўтказилди.

***

Макроиқтисодиёт ва статистика вазирлигида бўлиб ўтган кенгашда 2002 йилга "буюртмалар портфелини" шакллантириш жараёни муҳокама этилди.

***

Нукус шаҳрида "Умид ниҳоллари" спорт мусобақаларининг учинчи босқичига старт берилди.

***

Қарияларни қадрлаш йилининг илк кунларида Термиз шаҳрининг "Алпомиш" боғи мажмуасида шарқона услубда қурилган чойхона фойдаланишга топширилди.

***

"Рейтер" агентлигининг хабар беришича, толиблар етакчиси Мулло Умар қўлга олинган. Бироқ бу хабар ҳозирча расмий доиралар томонидан тасдиқланмаган.

***

Жаҳон турли агентликлари томонидан террорчилар раҳнамоси Усама бин Лодиннинг оғир тан жароҳати олганлиги хусусида хабар тарқатилди.

***

АҚШ расмийлари Афғонистоннинг урушдан сўнгги иқтисодиётини қайта тиклаш мақсадида 400 миллион доллар ажратишини маълум қилган.

***

Покистон президенти Парвез Мушарраф ва Ҳиндистон Бош вазири Аал Биҳари Важпан икки мамлакат муносабатлари яхшиланиши тарафдори эканлигини билдирди.

***

Лондондаги машҳур "модам Тюссо" музейида ўтказилган сўровномаларда биринчи рақамли террорчи Усама бин Лодин дунёнинг барча нафратланадиган кишиси, деб топилди.

ЭНГ СОДИҚ ДЎСТ, ЭНГ ЗАРУР ҲАМРОҲ

Ассалому алайкум, азиз муштарий!

Мана, янги аср, янги уч минг йилликнинг дастлабки йилини якунлаб, иккинчи йилига ўтдик. Остонамиздан ҳатлаган янги — 2002 йилда сизлар билан биринчи марта юзма-юз турибмиз. Сизга тилагимиз шуки, янги йил хонадонингизга қутлуғ келган бўлсин! Йилнинг сўнгги кунигача сизни қувонч тарк этмасин. Бизнинг янги йил ниятимиз эса йил давомида сизга кўмакдош, ҳамроҳ ва маслакдош бўлишдир. Ишонамизки, сиз ҳам йил мобайнида бизнинг елкадошимиз, куйинчак ўқувчимиз бўлиб қоласиз.

Ўтган 2001 йилда биз жамоамиз билан қай даражада ишладик, бунга холис баҳо бериш сизнинг ҳукмингизга ҳавола. Ҳар ҳолда ҳар кун сизлардан келаётган ўнлаб мактублар ҳамда бу йилги обунамиз миқдорига қараб, кўнглимиздан "Биз ёмон ишламапмиз", деган умидбахш фикр ўтади. Сарҳисоб қилиб кўрсак, ўтган йилнинг бирор сони бўлмаган эканки, муштарийнинг дил дардларини газета саҳифаларига олиб чиқувчи **"Таҳрирсиз мактуб"** рукнимиз эълон қилинмаган бўлса. Мухбирларимиз тайёрлаган **"Одамлар нега шикоят ёзади?"** сарлавҳали туркум мақолалар ҳам газетхонларимизнинг назарига тушди. Айни мана шу туркум мақолалар ортидан ҳам кўплаб хатлар олдик. Энг асосийси, мақолада турли манзиллардан йўлланган шикоят хатларига эътибор қаратилган эди. Бизнинг ютуғимиз, турли ташкилоту идоралардан мана шу шикоят хатлари ўз жойида кўриб чиқилганлиги, тасдиғини топганлиги ва керакли чора-тадбирлар белгиланганлиги ҳақида жавоб мактублари олдик. Бу хусусда ҳам ҳар доим газетхонларимиз олдида ҳисоб бериб бордикки, "Инсон ва қонун"га жавоб берадилар" рукнимиз бу сўзларимизнинг исботи бўла олади, деб ўйлаймиз. Шунингдек, **"Инсон ва қонун"га шикоят ёзадилар", "Инсон ва қонун"га таклиф қиладилар"** каби рукнларимиз ҳам муштарийларимизнинг назарларидан четда қолмади. Бу гапни ҳам боя айтганимиздек, сизлардан келган мактубларга асосланиб ёзаяпмиз.

Газетамиз ўз номи билан ҳуқуқий газета. Шунинг учун ҳам муштарийларимиз **"Савол беринг, жавоб берамиз", "Ҳуқуқий маърифат"** сингари рукнлардаги материалларни қизиқиш билан ўқиётганини таъкидлаётган бўлишса ажаб эмас. Дарвоқе, биз демократик жамият қурилаётган давлатда яшаяпмиз. Давримизнинг, қолаверса, Юртбошимизнинг ҳам биз журналистлардан энг биринчи талаби ва истаги аҳолининг, демакки, газетхоннинг ҳуқуқий онгини оширишга хизмат қилувчи мақолалар чоп қилишдир. Ўйлаймизки биз бу йўналишда ҳам имкон қадар ишларни амалга ошираяпмиз.

Яна бир асосий мавзумиз **"Адлия тизими"** рукни остида бериб бораётган мақолаларимизда ўз аксини топмоқдаки, бу рукн остида чоп этилаётган мақола ва хабарларимизда муштарийларимиз мамлакатимиз адлия тизимида амалга оширилаётган янгиликлар ва ислоҳотлар билан танишиб бормоқдалар.

Доимий рукнларимиздан бирига айланиб улгурган **"Жаҳон тажрибаси"** рукни ҳам ўз ўқувчиларини топиб улгурди, десак янглишмаймиз. Чунки ушбу рукн остида эълон қилинаётган мақолаларимизга келаётган мактублар шундай дейишимизга асос бўлади.

Сизлар билан янги йилда биринчи марта юзлашиб турибмиз. Янги йилда амалга оширишни мўлжаллаган ниятларимиз бисёр. Юқорида тилга олиб ўтган, сизга қадрдон бўлиб қолган рукнларимиздан бошқа бир қанча янги рукнларни ҳам режалаштирдикки, сиз газетамизни ҳар доим мутолаа қилиб борсангиз, улар билан танишасиз. Умид қиламизки, улар ҳам сизнинг кўнглингизга йўл топади.

Янги йилда асосий эътиборни газетхонларимизнинг ҳуқуқий саводхонлигини оширишга қаратмоқчи эканлигимизни ҳам айтиб ўтмоқчи эдик. Тўғри, газетамиз ҳар доимгидек ўз ўқувчиларидан келаётган шикоят аризаларга кенг ўрин ажратади. Мухбирларимиз жойларда юз бераётган қонунсизликларга ва муаммоларга янада жиддий эътибор қаратадилар. Лекин ўз ҳуқуқини биладиган газетхон таҳририятга мурожаат қилгандан кўра, керакли ташкилотлар орқали ўз ҳақ-ҳуқуқини ҳеч кимни аралаштирмасдан ҳимоя қила олади. Бу ҳуқуқий демократик жамиятнинг бош талабидир. Ёдингизда бўлса, мамлакатимиз раҳбари ўз нутқларидан бирида шундай деб таъкидлаб ўтган эди **"... Ўзбекистон тарихида илгари ҳеч қачон оммавий ахборот воситалари ходимлари зиммасига ҳозиргидек шарафли ва масъулиятли вазифа юкланмаган. Ҳеч бир замонда оммавий ахборот воситаларига ҳозиргидек эътибор ва рағбат кўрсатилмаган. Негаки, матбуот ҳеч бир замонда мустақиллик давридагидек чинакам миллийлик касб этмаган. Илгари у мустабид тузумнинг халқимиз табиатига ёт ҳукмрон ғоясини тарғиб қилишга маҳкум эди. Бугун ўзбек матбуоти, энг аввало, мустақил мамлакатимиз ва инсон манфаатларининг ҳимоячиси, давлат ва жамият ўртасида холис воситачи сифатида фаолият юритмоқда. Бу жараён ҳар бир журналистдан янада жасур ва фидойи, фаол ва ҳозиржавоб бўлишни, воқеалар қозонида қайнашни, ижодий маҳоратини узлуксиз ошириб боришни тақозо этади"**.

Жамоамиз ўзининг бугунгача бўлган фаолиятида ана шу сўзларни шиор қилиб олган эди. Янги йилда ҳам мана шу шиор бизнинг доимий ҳамроҳимиз бўлади. Шунингдек, биз йил давомида газетхонларимизнинг талаб ва таклифларидан келиб чиққан ҳолда мундарижамизга ўзгартиришлар киритиб борамизки, бу энди сизнинг фаоллигингизга боғлиқ. Демак, йил давомида ўзаро ҳамкорлигимиз давом этади.

ТАҲРИРИЯТ

Журналист деганда, халқимиз кўз ўнгида элу юрт қувонч ва ташвишларига шерик, доимо янгиликлар изидан юрувчи беҳаловат инсон намоён бўлади. Шу боис, одамлар матбуотга, радио ва телевидениега катта умид билан қарайдилар, кўнгилларини очадилар, уларни ҳаётда энг зарур, энг содиқ дўст-ҳамроҳ сифатида қадрлайдилар.

Ислом КАРИМОВ

«ИНСОН ва ҚОНУН»га...

ТАКЛИФ ҚИЛАДИЛАР

Олий Мажлиснинг иккинчи чақириқ еттинчи сессиясида депутатлар муҳокамасига қўйилган **"Фуқароларнинг банклардаги омонатларини ҳимоялаш кафолатлари тўғрисида"**ги қонун лойиҳаси фуқароларнинг банклардаги омоннатларини ҳимоялашни таъминлашга доир ҳуқуқий муносабатларни тартибга солишга қаратилган.

Қонун лойиҳасининг кенг жамоатчилик муҳокамасига қўйилиши яратилажак қонуннинг пухта ишланишида муҳим аҳамиятга эгалиги ҳаммага аён. Шу муносабат билан қуйидаги таклифни билдирмоқчи эдим.

Лойиҳанинг 15-моддасида низоларни ҳал қилиш кўрсатилган бўлиб, унда "Фуқароларнинг банклардаги омонотларини кафолатлаш билан боғлиқ низолар қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳал этилади" — деб қайд этилган.

Ушбу модда мазмунини ўқиган ҳар-бир фуқаро ёки ҳуқуқи бузилган шахс ўз ҳуқуқини қайси қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳал қилинишини аниқ билмайди.

Чунки ҳар бир омонатчи ҳуқуқшунос ёки қонунларни тўлиқ биладиган шахс бўлмаслиги мумкин.

Шу боис ушбу модданинг мазмунини "Фуқароларнинг банклардаги омонатларини кафолатлаш билан боғлиқ низолар тегишлилик бўйича даъвогар томоннинг даъвосига асосан фуқаролик ёки хўжалик судлари томонидан кўриб чиқилиб, ҳал этилади", деб ёзиш мақсадга мувофиқдир.

Бундан ташқари лойиҳада фонд билан банк ўртасида ҳуқуқий муносабатлар аниқ кўрсатилган бўлса-да, лекин омонатчи билан банк ўртасидаги ҳуқуқий муносабатлар умумий тарзда баён этилган.

Шу сабабли омонатчи билан банк ўртасида омонатни сақлаш бўйича ўртада тузилган шартнома шартларининг бажарилишида томонларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳамда шартларини бузган томонларнинг ҳуқуқий жавобгарлигини белгиловчи алоҳида модда лойиҳага киритилса, омонатчиларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари тўлиқ кафолатланган бўларди.

Бердиёр СУЮНОВ,
Қашқадарё вилоят жиноят ишлари бўйича судининг судьяси

ШИКОЯТ ЁЗАДИЛАР

Мен "Камаз-5320" русумли юк машинасини 16 йил бошқардим. "Сурхон" фермерлар уюшмаси раиси Х.Фармонов ишдан кетдию унинг ўрнига келган янги раис К.Ирмуродов (мен йўқ пайтимда) гаражда турган машинани божаси Махсум Тожибоевга 1997 йилнинг 12 июнида 27 минг 681 сўмга нархлаб, сотиб юборди. "Агар машинани сотадиган бўлсаларинг, менга беринглар", дея туман ҳокимлигига мурожаат этдим. Натижа бўлмагач, вилоят раҳбарларига арз қилдим. Вилоят ҳокимиятидагилар эса "Бораверинг, масалани сизнинг фойдангизга ҳал қиламиз", дея таскин беришди. Вилоят давлат мулки бошқармаси бошлиғи К.Останақулов имзоси билан битилган хатда "Камаз-5320" русумли автомашина "Фарҳод — ТМП" фермер хўжалиги ихтиёрига ўтказилгани, унга эҳтиёт қисмлар қўйилиб тузатилгани, машинага қўйилган эҳтиёт қисмларни тўласам, уни менга сотилиши" маълум қилинганди. Орадан шунча вақт ўтса ҳам ҳеч қандай ўзгариш бўлмади. Вилоят ҳокимиятидаги масъул кишилар қачон борсам: "Сиз бораверинг, машинани албатта беришади", деб ваъда беришдан нарига ўтишмаяпти. Вилоят марказига қатнайвериб чарчадим. Машинам тушларимга кириб чиқади. Ваъдабозлик қачонгача давом этаркан?...

Муҳаммади ШАРОПОВ,
Сурхондарё вилояти Қумқўрғон туманидаги "Сурхон" фермерлар уюшмаси фермери

ТАҲРИРИЯТДАН:
Бу бир томоннинг фикри. Вилоятдаги мутассади раҳбарлар масалани қонуний йўл билан ҳал этиб, бизга жавоб йўллашади, деган умиддамиз.

2002 йил — Қарияларни қадрлаш йили

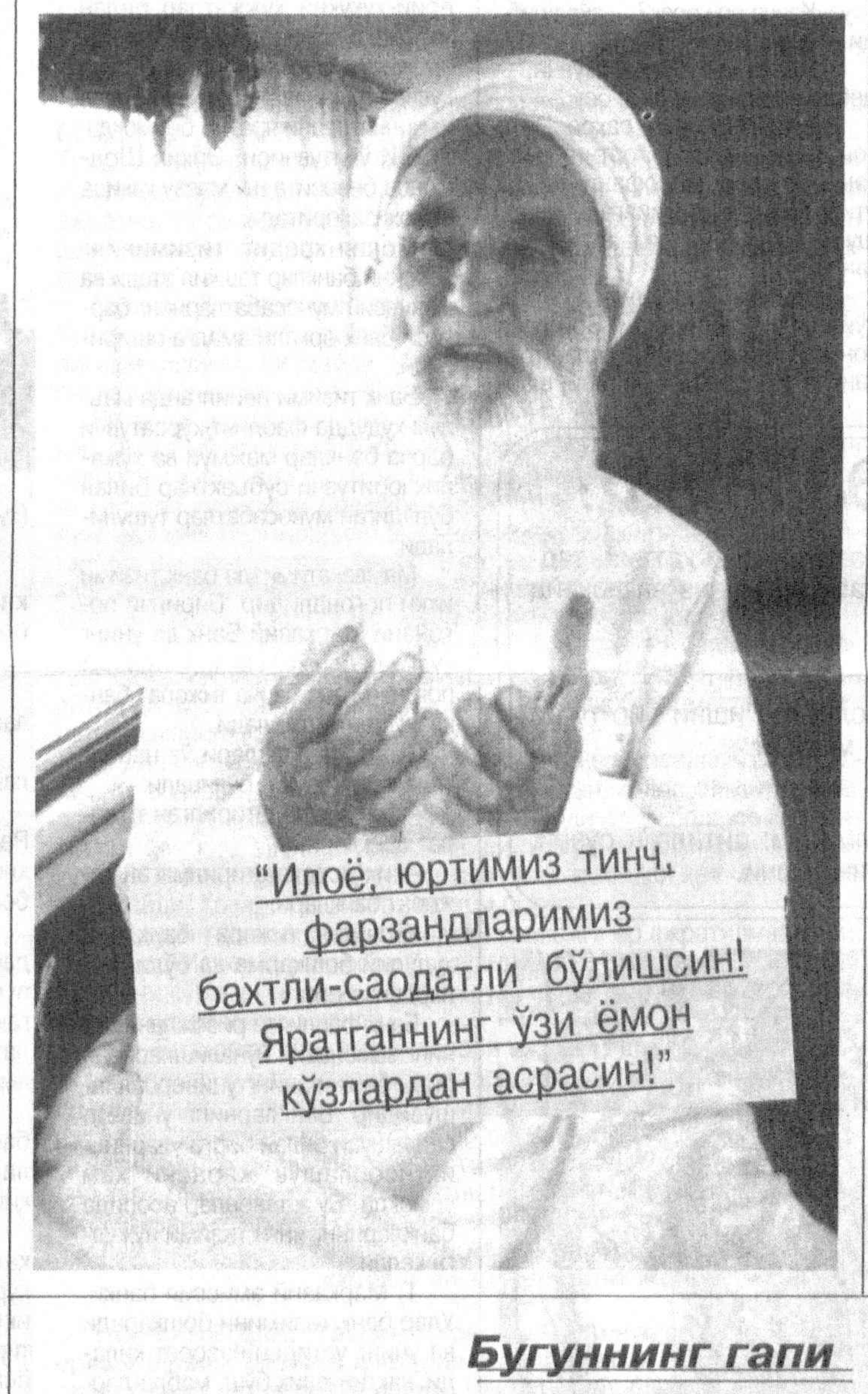

Бугуннинг гапи

ФЕРМЕР НЕГА КРЕДИТ ОЛОЛМАДИ?

Хонобод шаҳар, Тейит маҳалласида яшовчи, «Ашурали» деҳқон-фермер хўжалиги раҳбари Муҳаммадёқуб Йўлдошев ўз хўжалигини янада ривожлантириш, маҳсулот етиштиришни янада кўпайтиришни ният қилди. У ана шу мақсадда «Ўзсаноатқурилишбанк»нинг Хонобод шаҳобчасидан беш минг АҚШ доллари миқдорида микрокредит сўраб ариза ёзди. Албатта, бу кечаги гап эмас, балки ўшанда 2001 йилнинг март ойи эди. Аммо банк ходимлари томонидан унинг аризаси эътиборга олинмади. Фермер сарсон қилинди, эрта кел, индин кел, деган баҳонада кредит бериш муддати чўзиб юборилди. Ва ниҳоят, банк ходимлари инсофга келишдими 8 апрелда фермернинг аризасини рўйхатга олишди.

Шу билан фермернинг иши юришиб кетди, деб ўйлаган чиқарсиз?!

Йўқ. Балки оворагарчиликнинг каттаси шундан сўнг бошланди.

Ариза рўйхатга олинган куннинг эртасига банк бошқарувчиси вазифасини бажарувчи Махфиратхон Иноятова банк ходими У.Абдураҳмоновга беш кунлик муҳлат ичида фермернинг ҳужжатларини батафсил ўрганиб, кредит бериш ҳайъатига тақдим қилишни топширади.

Аммо банк ходими турли важкарсонлар билан фермерни сарсон қилади. Ҳали ҳужжатлар тўла эмас, деб баҳона қилади. Ҳали гаровга қўйиладиган мулк йўқ экан, деди. Ваҳоланки, фермер Хонобод шаҳар, Эрқулов кўчасида жойлашган 1-«а» уйини гаровга қўйиши ҳақида тегишли ҳужжат тақдим қилган эди. Банк ходими бу ҳужжатни турли баҳона билан тан олишни хоҳламайди.

Шу билан бирга аризачи-фермерга қонунда белгиланган муддатда ёзма равишда жавоб бериш ҳам лозим кўрилмади.

Вилоят адлия бошқармаси ходимлари фермер Муҳаммадёқуб Йўлдошевнинг аризасига кўра, банкдаги аҳволни ўргана бошлашганда, банк ходимлари яна кўзбўямачиликка қўл уришади. Банк бошқарувчиси вазифасини бажарувчи Махфиратхон Иноятова яна банк ходими У.Абдураҳмоновга топшириқ бериб, фермер М.Йўлдошевга гаровга қўядиган мулки бўлмагани учун кредит ажратилмагани ҳақида хат юборилгани тўғрисида банкдан чиқаётган ҳужжатлар, хатларни рўйхатга олиш китобига 2001 йил 12 апрел 119А-сонли қўшимча «маълумот» ёзиб қўяди.

Бундай кўзбўямачилик билан улар фермернинг кредит олиш нияти орқасидан сарсон бўлганлигини хаспўшламоқчи бўли"ди.

(Давоми иккинчи бетда)

ҚИЛИЧДАН КЕСКИР СЎЗ

Инсонга ўз қилмишининг жазосини тортишдан ҳам оғир азоб ва машаққат бўлмаса керак. Руҳий-маънавий азоб жазолар ичида энг оғири, десак, хато қилмаймиз. Бундай қараганда, ўз жинояти, қора қилмишини пинҳона сақлашга уринувчилар, суд ёки терговдан қочиб яширинишини афзал билувчилар тортадиган руҳий азоб-уқубатлар ҳам жазони ўташ жараёнидаги виждон азобидан заррача кам эмас. Пок виждонли одам ҳақиқатдан тонмайди, судни ҳам, терговни ҳам, ўзини ҳам чалғитмайди. Ҳақ сўзни айтиб, виждонини поклайди. Ҳақ сўз олдида эса ҳатто қилич ҳам кескирлигини йўқотади.

Лекин шуни ҳам эътироф этиш зарурки, шўролар давридаги қонунлар ҳатто чин иқрорликни ҳам тан олмаган, бирнинг ўрнига икки жазони қўллашдан истиҳола қилмаган.

Истиқлолнинг эркинлик сиёсати ана шундай ғайриинсоний қарашларга тўла барҳам берди. Инсоний бағрикенглик ва меҳр-оқибат қонунларимизнинг асосий мағзи ва мазмунига айланиб бораётганига ҳар биримиз гувоҳмиз. Бу фикрнинг исботи тариқасида **«Жиноий жазоларнинг либераллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят, Жиноят-процессуал Кодекслари ҳамда Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодексига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»**ги Қонунни келтириб ўтиш ўринлидир.

Шуни айтиш керакки, қонунларимизда меҳр-шафқатнинг устунлиги-ю, шафқатсизликнинг барҳам топганлигини мол-мулкни мусодара этишга қаратилган жазо чораси буткул тугатилганидан ҳам билса бўлади. Муқаддам амалда бўлган Жиноят Кодексининг мол-мулкни мусодара этишни кўзда тутувчи 53-моддаси янги қонун матнидан бутунлай чиқариб ташланиши, шунингдек, мазкур Кодекснинг ана шу жазо чорасини белгиловчи барча банд ва қисмлари ҳам ушбу қонунга мувофиқ тугатилганлиги демократия ва либераллашувнинг ёрқин ифодаси сифатида талқин этилмоғи зарур. Таассуфки, шўролар даври қонунчилиги содир қилинган битта жиноят учун икки, ҳатто ундан кўп жазо турини қўллашдан тап тортмас эди. Қамаш ёки озодликдан маҳрум этишнинг ўзи кифоя қилгани ҳолда айбланувчининг оиласини оғир моддий вазиятларга дучор этиб, унинг мол-мулкини мусодара этиш тартиби қўлланилар эди. Албатта, бундай чора билан давлатнинг бойишини асло тасаввур этиб бўлмайди. Бироқ судланган инсоннинг иродаси буткул синиши, оиласи эса оғир моддий вазиятларга дуч келишини тасаввур этиш қийин эмас. Янги қонун содир этилган ноқонуний хатти-ҳаракат учун битта жазо чорасини кўзда тутади. Унга мувофиқ жазони етказилган зарарни қоплаш учунгина қўллаш белгиланган. Мол-мулк қачонки, жиноят қуролига айлансагина, уни олиб қўйиш мумкин.

Биз жиноий жазоларни либераллаштиришга қарата чиқарилган ушбу қонуннинг фақат битта ибратли жиҳатинигина қайд этдик. Қонунда ўлим жазосини чеклаш, озодликдан маҳрум қилиш ўрнига жаримани кўпроқ қўллаш, эҳтиёт чораси шартларини юмшатиш, қонунбузарликка қўл урган аёллар, болалар, кексаларга инсонпарварлик муносабатида бўлиш, томонлар ўртасидаги ярашув ва келишув ҳолатларига мувофиқ жиноий ишларни тугатиш, Жиноят Кодексидаги бир қанча хатти-ҳаракатларни Маъмурий жавобгарлик Кодексига асосан баҳолаш каби қатор енгиллик ва имтиёзлар ҳам кўзда тутилганки, буни демократиянинг ҳақиқий ва чинакам намунаси, деб қарамоқ даркор.

Истиқлолимиз тамойиллари ҳамда мамлакатимиз маънавий-ахлоқий жабҳаларда эришаётган марралар бағрикенгликлар учун янада кенг шарт-шароитлар пишиб етилаётганидан далолат беради. Жазоларни либераллаштиришга доир янги қонун, шунингдек, Президентимиз Ислом Каримов томонидан ҳар йили қабул қилинаётган амнистия актлари мамлакатимизда инсоний меҳр-оқибат учун ишончли маънавий-ахлоқий муҳит вужудга келганлигидан дарак беради. Шуни алоҳида уқтирмоқ лозимки, тараққиёт ва демократия сари астойдил интилаётган жамиятда бир бағрикенглик иккинчисига йўл очиб бориши, бу жараён тўхтовсиз давом этиши, бир сўз билан айтганда, қарс ҳамиша икки қўлдан чиқиши шарт. Давлатимиз томонидан намоён этилаётган инсонпарварликни ҳар биримиз тўғри англашимиз ва унга янада чуқур инсонийлик намуналари билан жавоб беришимиз даркор. Қонуннинг мурувватi, имтиёз ва кечиримлилигини галдаги ножўя хатти-ҳаракатлар учун бир имкон деб қаровчи кимсалар қаттиқ янглишади. Бинобарин, қонун ардоқлаганни ардоқлайди, назар-писанд этмаганга эса ўз кучи ва албатта, таъсирини кўрсатади.

Қурбондурди НУРМАТОВ,
ҳуқуқшунос.
Хоразм вилояти

Ҳожи бобо нега сарсон?

«...Яхши ниятлар билан фермер хўжалиги тузишга аҳд қилдим. Шу мақсад билан Термиз туман «Намуна» жамоа хўжалиги бошқарув раиси Амир Ҳимматов номига ариза ёздим. Ширкат хўжалиги аъзоларининг бошқарув вакиллари умумий йиғилиши 2001 йил 4 март кунидаги 1-сонли қарори билан 253-контурдаги унумдорлиги 72 балли 17 гектарлик суғорилиб ҳайдаладиган ер майдонини 25 йиллик муддат билан менга ажратиб бериш тўғрисидаги қарор чиқарди. Шартномалар тузилди. Ҳар икки томон унга ўз муҳри ва имзосини қўйди. Шунга кўра менга ҳар гектаридан 36 центнердан, жами 61,2 тонна пахтани келгуси йил хирмонига етказиб беришим юклатилди. Шартномага асосан зарур минерал ўғитлар, буғдой уруғи ҳам олдим. Режага кўра экиндан бўшаган ерларнинг 3,5 гектарига буғдой уруғи қададим. Аслида 7 гектарга буғдой, 10 гектарга пахта экишим режалаштирилган. Буёғини худо кўп кўрдими, ишларим чаппасига айланди. Ширкат хўжалиги раиси Амир Ҳимматов «Хитой девори»га айланиб қолди. Ҳайдаган еримга экин эколмасин, дея ўз шериклари билан ерга сув бостирди. Натижада лойга айланган ерга трактор киролмади. Бунинг устига ширкат аъзоларидан бир гуруҳ аёлларни вилоят ҳокимиятига менинг устимдан арз қилишга кўндириб, ерни энди қайтариб олмоқчи. Бу ҳақида туман ҳокими, туман прокурори, ички ишлар бўлими, вилоят адлия бошқармасига шикоятлар ёздим. Шундан сўнг туман ҳокими мени чақириб, у ерни бермаймиз, бошқа жойдан ер оласиз, деди. Адолат борми ўзи? Шу тариқа менга ажратилган қонуний ерни ололмасдан сарсону саргардорман. Бормаган жойим қолмади. Охирги умидим газетадан...».

(Сурхондарё вилояти, Термиз туман «Мадаминбобо» фермер хўжалиги бошлиғи Мадамин ҳожи Содиқовнинг шикоят хатидан кўчирма).

...Инсон табиати жуда қизиқ. Ўзаро низолар туфайли қанчадан-қанча оворагарчилик, ички тўқнашувлар, аразлар пайдо бўлади. Мазкур шикоят хатини ўқиб, кўҳна бир ривоят эсимга тушди.

Қадимда бир эру хотин оламжаҳон ери бўлмиш бир бойга хизматкор бўлишган экан. Кунларнинг бирида камбағалнинг хотини эрига, «Хўжайин, бойдан бир парча ер сўраб олинг, биз ҳам озгина деҳқончилик қилайлик», дея маслаҳат солибди. Улар мақсадига эришибди ҳам. Аввалига, бир гилам юзича ерда деҳқончилик қилишибди. Даромад ёмон бўлмабди. Сўнг бойдан яна бир парча қўшимча ер илтимос қилишибди. Хуллас, бора-бора катта ер майдонига эга бўлиб, туппатузук кичкина бойга айланишган пайтда ўз хўжайинлари бўлмиш бой ўлиб қолибди-ю, унинг барча молу мулки, беҳисоб ери эру хотин хизматкорларга қолиб кетган экан. Кечаги камбағал ўз юртида жуда катта бойга айланиб турмуш кечираётган пайтда савдогарлар карвони бойнинг юртида тўхтабди. Суҳбат давомида савдогарлар узоқ юртда беҳисоб ерлар борлигини айтиб қолишибди. Шунда бой:

— Ўша ердаги одамлар нимани яхши кўришаркин? — деб сўрайди.

— Винони хуш кўришади, — дейишибди савдогарлар.

Меҳмонларни кузатган бой эртаси бир карвон винони ортиб ўша саҳро томон йўл олибди. Етиб боргач, аҳолини вино билан сийлаб:

— Менга шу юртингиздаги ерлардан берсангизлар? — дебди.

— Қанча ер керак? — сўрашибди деҳқонлар.

— Қанча кўп бўлса, шунча, — дебди кечаги камбағал бой.

— Бўлмаса, мана, саҳро. Эрта тонгдан қуёш ботиб, ортига қайтганча бўлган масофани пиёда ўтиб, бизнинг ёнимизга келсанг, шу ер сеники, — дея шарт қўйишган экан.

Одамнинг кўзини тупроқ тўйдирсин, дейишади. Бой эрта тонгдан пиёда чопиб, ҳолдан тойганича тез юрибди. Ахийри, шартга кўра қуёш ботган пайтда ҳалиги деҳқонлар ёнига етиб келибди-ю, тили бир қарич осилганича, бу оламдан ўтган экан. Шунда маҳаллий бойлар унинг жонсиз танасига боқиб:

— Ўзи-ку, сенга эни бир, узунлиги икки метр ер керак экану шунга шунча овора бўлдингми, дея жасадини ерга қўйишган экан...

Албатта, бу бир ривоят. Бироқ, унинг замирида кўп ақл, идрок ётган бўлса, ажаб эмас...

2001 йилнинг 28 феврал кунида Термиз туман ер ресурслар бўлими бошлиғи муовини М.Жўраев бошлиқ 5 кишидан иборат комиссия хулосасида шундай таклифлар бор: «...«Намуна» ширкат хўжалиги ҳудудида фуқаро Содиқов Мадамин бошлиқ фермер хўжалигини ташкил қилиш ва экин ер майдони ажратиш тўғрисидаги аризасини атрофлича ўрганиб чиқиб, ер ишлари комиссияси қуйидаги хулосага келди. Фуқаро Содиқов Мадаминнинг фермер хўжалик ташкил қилиш учун 8-бригада ҳудудидан 253 контур даладан унумдорлиги 72 балли 17 гектар суғорилиб ҳайдаладиган ер майдонини ажратиш лозим. Ушбу экин майдони «Намуна» ширкат хўжалиги ҳисобидан чиқариб беришни Термиз туман қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармасидан сўраймиз». Биз юқорида комиссия аъзолари: М.Жўраев, «Намуна» ширкат хўжалиги бош агрономи Ш.Олимжонов, ширкат ер тузувчиси Х.Чориев, 8-бригада бошлиғи М.Бойбўтаев, фермер М.Содиқовлар имзо чекишган ҳужжатдан кўчирма келтирдик.

Термиз туман ҳокимининг 2001 йил 1 май кунидаги қарорида эса қуйидаги фикрлар акс этган: «Намуна» ширкат хўжалиги ҳудудида «Мадаминбобо» номли фермер хўжаликни ташкил этиш ва ер майдонини ўн йил муддатга ижарага бериш ҳақидаги «Намуна» ширкат хўжалигининг умумий йиғилишнинг 2001 йил 4 март 1-сонли қарори тасдиқлансин ва фермер хўжалигининг низоми давлат рўйхатига олинсин».

Туман ҳокимининг ушбу қарорида фермер хўжалигига ер ажратилиши муносабати билан 17 гектар ерга пахта экиб, ундан 36 центнердан, жами 61,2 тонна пахта ҳосили етиштириш ҳамда «Намуна» ширкат хўжалигининг 2002 йилги ҳосил режасига киритиш топширилган ва ҳоким томонидан имзоланган. Шунга асосан фермер хўжалиги бошлиғи Мадамин Содиқовга 2001 йил 12 май кунида 041946-сонли рўйхатга олинганлиги тўғрисида гувоҳнома берилган...

Ерни ижарага бериш далолатномаси ва ер чизмалари туман бош (етакчи) ер тузувчи А.Бузруков, ижарачи М.Содиқов, туман ҳокими Б.Панжиев имзоси билан тасдиқланиб, муҳр босилган. Ер участкасини узоқ муддатга ижарага бериш шартномаси «Намуна» ширкат хўжалигининг раиси Амир Ҳимматов томонидан имзоланиб, муҳр босилган. Иккинчи томондан, барча шартномаларга ўзаро кўнган ҳолда фермер хўжалиги бошлиғи Мадамин Содиқов имзоси ва хўжаликнинг муҳри билан тасдиқланган. Барчаси рисоладагидек. Ҳужжатга қарасанг, ҳаммаси қонуний. Бирон бир эътирозга ўрин йўқдек туюлади. Бироқ ер ажратилиб ҳайдалгач, бир қисмига буғдой уруғи экилгач, унга эгалар кўпайди. Аризачилар пайдо бўлди. Ҳожи бобо ҳам, мен энди тупугимни қайтиб олмайман, еримни ўзимга берасизлар, дея боши шикоят ёзишдан чиқмаяпти. Барчанинг ҳам ўз имкониятлари бор. Йўлим Учқизил томон тушди. Туман ҳокимига қўнғироқ қилиб, бир шикоят изидан келганимни билдирдим:

— Одам ўзи раҳбарлик қилаётган жойдаги инсонларни ҳеч қачон ёмонламайди, — дея телефонда гап бошлади ҳоким Бахтиёр Панжиев, — мен сизга айтсам, ширкат хўжалиги нотўғри ер ажратган. Айрим аризачилар вилоят ҳокимлигига ҳам боришди. Яхшиси, эртага соат саккизда келсангиз, шу ерда суҳбатлашамиз. Менинг сайловчилар билан учрашувим бўлади. Барча муовинлар, бўлим мудирлари эрталабданоқ кўчат экишга жалб қилинган. Иложини топсам, ширкат хўжалиги раисига қўнғироқ қилиб, тайинлаб қўяман. Юзма-юз жойида гаплашиб оласиз...

Қисқаси, эртаси учрашадиган бўлдик.

Туман ҳокими билан келишгандек, эртаси кун учрашдик.

— Энди мен сизга айтсам, бу масалага бир неча бор аралашдим, — деди у киши аризачилар билан ҳам, ҳожи бобо билан ҳам суҳбатлашдик. Икки марта ширкат хўжалигида ўтказилган йиғилишда ҳам аризачилар ва ҳожи бобо билан юзма-юз гаплашдик. Фермер бошлиғига бошқа жойдан ер олишни таклиф этдик. У киши кўнмаяптилар...

Фермер бошлиғи Мадамин бобо Содиқовнинг сарсонлигининг бошланиши ҳам шундан эмасмикан? Ахир, туман ҳокими ҳожи бобога ер ажратиш тўғрисида 1 май 2001 йилда ўз қарорини чиқарган. Банкда ҳисоб рақами очилган, муҳрлар тайёрланган, бир қисм, тўғрироғи, 10 гектар ер ҳайдалиб, юқорида таъкидлаганимиздек, 3 гектарига ғалла экилган бўлса, орадан олти ой ўтгач, кимларгадир ҳожи бобонинг ўша бригададан ер олиши ёқмай қолган эмиш... Фермер бўлиш ва ер ажратиш тўғрисидаги барча ҳуқуқий ҳужжатлар кучга кирган бир пайтда энди туман ҳокими бошқа ерни таклиф қилса?.. Бу ерда мантиқ қани? Ахир, энди бу ҳужжатларни рад этиш ҳуқуқи фақат хўжалик суди орқали амалга ошишини ҳамма билади-ю, қонунларни тан олгиси келмайди?

— Мен қарийб ўн икки йилдан буён шу ширкат хўжалигида раислик қиламан, — дейди хўжалик бошлиғи Амир Ҳимматов, — ўша ерни бекор ажратган эканмиз, аризабозлик, текшир-текшир кўпайди. Бу масалага бирон-бир ойдинлик киритишга ожизман. Айбим эса битта, у ҳам бўлса ширкат хўжалиги бошқарувининг 2001 йил 4 марта кунидаги қарорини чиқариб, имзо чекканлигимдадир...

Шу ўринда бир мулоҳаза: Қарорларни чиқариб, шартномалар тузиб, минерал ўғиту уруғ билан таъминлаб, бўлажак ҳосилни ширкат хўжалигининг 2002 йил режасига киритиб, йил охирлагач, ўзингиз имзо чеккан ҳужжатлардан чекинишни қандай изоҳлаш мумкин? Ё бугун қарор чиқариб, эртага ундан воз кечишга одатланиб бормоқдамизми? Раҳбар дегани ўзи бош бўлган одамларнинг бошини қовуштириши, уларни ортидан эргаштириб, ҳар бир ишни адолатли, қонун нуқтаи назаридан ҳал этиши керак эмасми?!

Мадамин бобо Содиқов амал сўраётгани йўқ, балки қонуний йўл билан олган ерида деҳқончилик қилишни, унинг устидан ариза ёзувчиларни тартибга чақириб қўйишни талаб этаяпти, холос. Бунга эса фермер хўжалиги бошлиғининг қонунга кўра, ҳаққи бор.

Хўш, ҳожи бобо нега сарсон?

Биз бу масалани тўла ҳал қилишни ҳуқуқ-тартибот идоралари ҳукмига ҳавола этамиз ва уларнинг жавобини кутамиз.

Собир ЁДИКОВ,
«Инсон ва қонун» мухбири

Адлия тизими

АНДИЖОН

Вилоят адлия бошқармасига Балиқчи туманидаги "Янги ҳаёт" кооператив уюшмаси бошлиғи Ш.Юсупов ва бош ҳисобчи Т.Эгамбердиевлар ариза билан мурожаат қилишган эди. Унда ёзилишича, кооперативга уюшган 18 та фермер хўжаликлари 2001 йил давлатга буғдой сотиш режасини бажаргач, Андижон дон маҳсулотлари корхонаси 6 миллион 624 минг сўм пулни кооперативнинг банкдаги ҳисоб рақамига тушириб берган. Аммо "Пахтабанк" нинг Чинобод бўлими бошлиғи Рустамбек Алимов ўз мансабини суистеъмол қилиб, қонунсиз равишда, пул банкка келиб тушган куннинг эртасидаёқ, уни четга чиқариб юборган.

Ариза текширилганда, банк бошлиғининг бундай фермерлар ҳисобидан "ҳотамтойлиги" тўлиқ ўз тасдиғини топди. Ҳақиқатдан ҳам, у мижоз рухсатисиз 6 миллион 624 минг сўм маблағни бошқа мақсадга тўлаб юборган. Бу билан у аввало мижоз билан банк ўртасидаги шартнома шартлари ҳамда Марказий Банкнинг 60-сонли Низоми талабларини қўпол равишда бузган.

Банк бошлиғи адлиячилар аралашуви ва талаби билан фермерларнинг ҳақини жойига қўйиб қўйди. Шундай бўлса-да, вилоят адлия бошқармасининг тақдимномасига кўра "Пахтабанк"нинг Андижон вилоят бошқармаси фермерларнинг ҳақ-ҳуқуқини менсимаган банк бошлиғи Р.Алимовга ҳайъфсан эълон қилди. Бу иш муҳокамаси барча банк ходимларига ўзига хос сабоқ бўлди.

Ҳуқуқий саводхонлик сари

ИҚТИСОДИЁТИМИЗ ҚОН ТОМИРИ

Мамлакатимизда банк тизимининг ўзига хос модели шакллантирилган бўлиб, ушбу тизим бозор муносабатлари талабларига тўла жавоб беради. Банк тизими «Банклар ва банк фаолияти тўғрисида» ги, «Ўзбекистон Республикаси Марказий банки тўғрисида»ги қонунлар ва бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинади. Қонунчилик амалиёти банк тизимининг тўла қувват билан ишлаши учун барча имкониятларни яратиб бермоқда. ТДЮИ ўқитувчиси Эркин Шодмонов бевосита шу мавзу ҳақида мулоҳаза юритади.

Молия-кредит тизимининг асосини банклар ташкил этади ва молиявий муносабатларнинг барчаси банк орқали амалга оширилади.

Банк тизими дейилганда маълум ҳудудда фаолият кўрсатувчи барча банклар мажмуи ва хўжалик юритувчи субъектлар билан бўладиган муносабатлар тушунилади.

Мамлакатимизда банк тизими икки поғоналидир. Биринчи поғонани Марказий Банк ва унинг ҳудудий бошқармалари, иккинчи поғонани эса барча тижорат банклари ташкил қилади.

Тижорат банклари ўз навбатида икки гуруҳга бўлинади:

— ихтисослаштирилган тижорат банклари;

— ихтисослаштирилмаган тижорат банклари.

Кўпчилик тижорат банклари ҳудудий бошқарма ва бўлинмалардан иборат.

Банк фаолияти ривожланишининг замонавий йўналишларидан бири банкларнинг универсаллашувидир. Банкларнинг универсаллашуви билан бирга уларнинг ихтисослашув жараёни ҳам ўсмоқда. Бу жараёнлар асосида банкларнинг янги тизими вужудга келди.

1) Марказий эмиссия банки. Улар банк тизимини бошқаради ва унинг устидан назорат қилади, вақтинчалик бўш маблағларни ва бошқа банкларнинг мажбурий заҳираларини сақлайди, уларга кредит беради, умумдавлат кредит пули — банкнотни монопол равишда эмиссиясини амалга оширади, бюджет касса ижросини олиб боради ва давлатни кредитлайди.

2) Тижорат (депозит) банклари мамлакатнинг кредит тизими ўзагини ташкил қилади ва кредит ресурсларининг асосий қисмини шакллантиради.

3) Инвестиция банклари. Улар асосан эмиссия-таъсис операциялари билан шуғулланади ҳамда фонд биржалари ва ундан бошқа жойларда қимматбаҳо қоғозлар бўйича олиш-сотишни ўтказади. Инвестиция банклари тижорат банкларидан депозитлар қабул қилмаслиги, тўлов операцияларини олиб бормаслиги ва қисқа муддатли ссудалар бермаслиги билан ажралиб туради.

4) Жамғарма банки. Улар жамғарма кассаларидан фарқланиб, кенг доирадаги операцияларни амалга оширади. Улар тижорат банкларга ўхшашроқдир.

5) Махсус ихтисослашган банклар (ипотека, қишлоқ хўжалик, ташқи савдо). Бундай махсус давлат ва хусусий банклар асосан XX асрнинг иккинчи ярмида юзага келди ва ривожланди.

Мулк шакллари бўйича банкларнинг қуйидаги турлари мавжуд;

— акционер бўлмаган банклар (хусусий банклар);

— акционер банклар;

— муниципал ва коммунал банклар (улар маҳаллий ҳукумат органлари мулки ҳисобланади);

— давлат банки;

— давлат улуши бўлган аралаш банклар;

— давлатлараро банк (масалан, Европа инвестиция банки);

Марказий банк Ўзбекистон Республикаси бош давлат банки ҳисобланади ва банк тизимини бошқариб боради.

Марказий банк биринчидан, давлат банки сифатида мамлакат пул-кредит тизимини марказлашган тартибда бошқаради ва давлатнинг ягона кредит сиёсатини амалга оширади.

Иккинчидан, марказий банк банклар ва жамғарма муассасаларидан қўйилмаларни қабул қилиб, уларга кредит беради.

Учинчидан, Марказий банк фақат фойда олиш учун фаолият кўрсатмайди, давлатнинг бутун иқтисодиёт ҳолатини соғломлаштириш сиёсатини ва ижтимоий сиёсатни амалга оширишга кўмаклашади.

Марказий банк қуйидаги вазифаларни бажаради:

Биринчидан, бошқа банк муассасаларининг мажбурий эҳтиёжларини сақлайди. Бу эҳтиёжлар пул таклифини бошқариш учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлади. Марказий банк мамлакатнинг расмий олтин-валюта эҳтиёжларини сақлаш вазифасини ҳам бажаради.

Иккинчидан, чекларни қайд (инкассация) қилиш механизмини таъминлайди ва банклараро ҳисоб-китобларни амалга оширади, уларга кредит беради.

Учинчидан, давлатнинг монетар сиёсатини амалга оширади.

Тўртинчидан, барча банклар фаолиятини уйғунлаштиради ва улар устидан назоратни амалга оширади.

Бешинчидан, халқаро валюта бозорларида миллий валюталарни айрибошлайди.

Олтинчидан, пул таклифи устидан назорат қилади ҳамда муомалага миллий валютани чиқаради.

Тижорат банклари эса хўжалик юритувчи субъектларга банк хизмати кўрсатадилар. Уларнинг фаолияти **«Банклар ва банк фаолияти тўғрисида»**ги қонун асосида ва Марказий банк томонидан ишлаб чиқилган меъёрий ҳужжатлар асосида тартибга солинади.

Банклар қуйидаги функцияларни бажаради:

— давлат, фирма, бирлашма ва аҳолининг вақтинча бўш пулларини бир жойга жамлаш ҳамда жойлаш;

— фирмалар, банклар ва давлат муассасалари ўртасидаги пўл тўловларни амалга ошириш;

— фирма, бирлашма ва муассасаларга касса (нақд пул бериш, инкасса) хизмати кўрсатиш;

— эмиссия операцияларини амалга ошириш ва пул муомаласини тартибга солиш, турли қимматбаҳо қоғозлар чиқариш.

Банклар ўз фаолиятида қуйидаги банк операцияларини амалга оширади:

— жисмоний ва юридик шахсларнинг, шу жумладан, вакил банкларнинг ҳисоб варақаларини очиш ва юритиш ҳисоб варақлар бўйича ҳисоб-китоб қилиш;

— омонатларни жалб этиш;

— кредитларнинг қайтарилиши, фоизлилиги ва муддатлилиги шарти билан ўз маблағлари ва жалб этилган маблағлар ҳисобидан ўз номидан кредитлар бериш. Банклар бошқа турдаги операцияларни ҳам амалга оширишлари мумкин. Чунончи:

— маблағлар эгаси ёки маблағни тасарруф этувчи билан тузилган шартномага биноан пул маблағларини бошқариш;

— чет эл валютасини нақд пул ва нақд бўлмаган пул шаклларида юридик ҳамда жисмоний шахслардан сотиб олиш ва уларга сотиш;

— пул маблағлари, векселлар, тўлов ва ҳисоб-китоб ҳужжатларини инкассо қилиш;

— учинчи шахслар номидан мажбуриятларнинг бажарилишини назарда тутувчи кафолатлар бериш ва улар бўйича мажбуриятларнинг бажарилишини талаб қилиш ҳуқуқини олиш;

— қимматли қоғозлар чиқариш харид қилиш, сотиш, ҳисобини юритиш ва уларни сақлаш, мижоз билан тузилган шартномага биноан қимматли қоғозларни бошқариш, қимматли қоғозлар билан бошқа операцияларни бажариш;

— банк фаолияти юзасидан маслаҳат ва ахборот хизмати кўрсатиш;

— жисмоний ва юридик шахсларга ҳужжатлар ва бошқа бойликларни сақлаш учун махсус бинолар ёки улар ичидаги пўлат сандиқларни ижрага бериш;

— молиявий лизинг;

— халқаро банк амалиётига мувофиқ лицензияда махсус кўрсатилган бошқа операциялар.

Оталар дейдики:

Ишбилармон, мард ва шижоатли, азми қатъий, тадбиркор бир киши минг-минглаб тадбирсиз ва лоқайд кишилардан яхшидир.

***

Юз минг отлиқ аскар қила олмаган ишни бир тўғри тадбир билан амалга ошириш мумкин.

***

Тўрт нарсани қайтариб бўлмайди: айтилган сўзни, ўтган ишни, отилган ўқни, ўтган умрни.

Оппоқ қорга интиқ кунлар...

Таҳрирсиз мактуб

АКЦИЯДОРМАН, ЛЕКИН...

икки йилдирки, дивидент ололганим йўқ

Кўп йиллардан буён хусусий тадбиркорлик билан шуғулланиб келаман. Астойдил меҳнат қилганлигим сабабли банкдаги ҳисоб рақамимда маблағ вужудга келди. Мен уни кўпайтиш ниятида эдим. Шу пайтда «Шаҳрихон сут» ҳиссадорлик жамиятининг акциялари сотилишидан бохабар бўлдим.

Маълум бўлишича, ушбу акциялар чет эл сармоядорларига сотилиши лозим бўлган акциялар бўлиб, бу акцияларни сотиб олиш учун шартнома тузилган, бироқ айрим сабабларга кўра бу акциялар сотилмасдан қолган экан. Шундан сўнг тегишли идоралар мазкур акцияларни республика фонд биржаси орқали сотишга қарор қилишган экан.

Мен «Шаҳрихон сут» корхонасининг сотувга чиқарилган 5596 дона (20,4%) акцияларини республика фонд биржасидан сотиб олдим. «Шаҳрихон сут» ҳиссадорлик жамияти бошқаруви раиси И.Мирзаевнинг 2000 йил 4 июндаги хатига биноан жамият реестрига 20,4% акция эгаси этиб 2000 йил 5 июнда 8-сон билан рўйхатга олиндим. Шундан сўнг «Шаҳрихон сут» корхонаси директори И.Мирзаев ҳамда кузатув кенгаши раиси А.Муҳаммедовларга хат ёзиб, кузатув кенгашига аъзо қилиб олишини сўрадим. Менинг бу илтимосим қонунга хилоф эмас эди (корхонанинг йигирма фоиздан зиёд акциясига эга одам шундай мазмунда мурожаат қилишга ҳақли). Орадан бир ҳафта ўтиб, яъни 2000 йил 30 июнда жавоб хати олдим. Унда менинг хатим кўриб чиқилгани ва ушбу масала юзасидан 2000 йил 11 август куни умумий йиғилиш ўтказилиши билдирилган ва мен акциядор сифатида унга таклиф қилган эди. Бу жавобни олгач, афсуски, қувончим узоққа чўзилмади. Гап шундаки, 2000 йил 9 август куни «Шаҳрихон сут» ҳиссадорлик жамияти бошқаруви раиси И.Мирзаевнинг имзоси қўйилган хат олдим. Унда шундай сатрлар бор эди: «Шаҳрихон сут» ҳиссадорлик жамияти Сизга шуни ёзиб маълум қиладики, жамиятнинг чет эл инвесторларига ажратилган акцияларни Сизга сотилишини қонунийлиги текширилаётгани сабабли 2000 йил 11 августда бўладиган акциядорларнинг навбатдан ташқари умумий йиғилиш бекор қилинди»...

Кейинчалик маълум бўлишича, «Шаҳрихон сут» ҳиссадорлик жамияти кузатув кенгаши раиси П.Мамаковга акцияларни сотиб олишим маъқул тушмабди. Шунинг учун у Ўзбекистон Республикаси Давлат мулк қўмитасига расман мурожаат қилиб менинг акцияларни сотиб олишимнинг қонунийлигини текшириб кўришларини сўрабди. Давлат мулк қўмитаси эса бу фактни текширишни Давлат инвестиция фирмасининг бош директори З.Ф.Зокировга топширган. Қуйида З.Зокировнинг Ўзбекистон Республикаси Давлат мулк қўмитаси раисининг ўринбосари М.Асқаров номига ёзган хатидан айрим кўчирмалар келтираман:

«...Вазирлар Маҳкамасининг 18.11.98 йил 477-сонли қарорининг 2-иловасига мувофиқ «Шаҳрихон сут» очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти устав фондининг 57,4 фоиз миқдордаги акциялар пакети чет эл сармоядорларига эркин конвертация қилинадиган валютага сотилиши лозим эди, шундан келиб чиқиб, Давлат мулк қўмитасининг 29.01.99. 03-86-сонли топшириғига мувофиқ республика фонд биржасининг махсус савдо майдончасига қўйилди.

Кейин 06.08.99. йилда Давлат мулк қўмитаси, «Шаҳрихон сут» ҳиссадорлик жамияти ва МЧЖ «Агровет» (Россия) ўртасида ушбу ҳиссадорлик жамиятининг устав фондидан 45,5 фоизи миқдоридаги акцияларини биржадан ташқари бозорда сотиш тўғрисида тўғридан-тўғри шартнома тузилди. Бироқ МЧЖ «Агровет» баъзи сабабларига кўра қимматли қоғозлар нархини тўлаш учун пул ўтказиб бера олмади, шу муносабат билан 09.03.2000 йилда шартномани бекор қилиш тўғрисида 10-5/24 сонли баённома имзоланган.

Давлат мулк қўмитасининг 09.12.99 йилдаги 230 к-ПО сонли буйруғининг 7-бандига биноан ҳиссадорлик жамиятининг акциялар пакети Вазирлар Маҳкамасининг 18.11.98 йилдаги 477-сонли қарорининг 2-иловасидан чиқарилган ва у очиқ савдога қўйилиши лозим бўлган...».

Мана шуларга асосланиб «Давинком» инвестиция фирмаси «Шаҳрихон сут» ҳиссадорлик жамиятининг акцияларини олди-сотди битимини бекор қилишга асос йўқ, деган хулосани беради. Шунга қарамай, Республика фонд биржасининг низоларни кўриб чиқиш комиссияси менинг акцияларни сотиб олганлигим тўғрисидаги олди-сотди шартномани бир томонлама бекор қилди.

Мен бундан норози бўлиб, Тошкент шаҳар хўжалик судига даъво аризаси билан мурожаат қилдим. Тошкент шаҳар хўжалик суди даъво аризамни 2000 йил 18 декабрда кўриб чиқиб, «Шаҳрихон сут» ҳиссадорлик жамиятининг акциялари тўғри сотиб олинган деб топди. Лекин республика фонд биржаси суднинг бу қароридан норози бўлиб, Олий хўжалик судига кассация шикояти ёзади. Тошкент шаҳар хўжалик суди 2001 йил 19 апрел куни ушбу масалани кўриб чиқиб, акцияларни қонуний сотиб олганлигим тўғрисида ажрим чиқарди.

2001 йил 6 июл куни Тошкент шаҳар хўжалик суди ушбу масалани апелляция босқичида кўриб, яна мени ҳақ деб топди. Лекин шунга қарамай акциядор сифатидаги ҳуқуқимни тан олиш ўрнига кўкрагимдан итаришиб, четга суриб чиқариб қўйишга қаттиқ уринишмоқдалар.

Шундай қилиб, менинг ишим уч марта судда кўрилди. Учаласида ҳам иш менинг фойдамга ҳал бўлди. Суднинг бу қарорлари ҳозир ҳам ўзининг қонуний кучида турибди. Лекин шунга қарамай, Тошкент шаҳар хўжалик суди 2001 йил 24 сентябрда мен билан низолашаётган тарафнинг даъво аризасига кўра ишни кўриб, улар фойдасига ҳал қилиб берди. Буни қонунга зид, деб ҳисоблайман.

Масаланинг яна иккинчи томони ҳам бор. Мен «Шаҳрихон сут» ҳиссадорлик жамиятининг акцияларини дивидент олармиканман, деган умидда сотиб олганман. Бироқ орадан икки йил ўтган бўлишига қарамай, мен акциялар учун бир тийин ҳам дивидент ололганим йўқ. Ваҳоланки, мен акциядор сифатида рўйхатга олинганман. Маблағим корхона ихтиёрига ўтиб, ишлаб чиқаришга жалб қилинган.

Акция можароси Шаҳрихонда фаолият кўрсатаётган «Элит Плюс» МЧЖ ва унинг раҳбари Х.Отахонов билан ҳам давом этмоқда.

«Шаҳрихон сут» акциядорлик жамиятининг давлат улуши 25 фоиз акциялари эркин савдога қўйилганда «Элит Плюс» МЧЖ харидор бўлади, натижада 2001 йил 15 майда Республика Давлат мулк қўмитаси раисининг биринчи ўринбосари М.Асқаров ва Андижон вилоят Шаҳрихон шаҳридаги «Элит Плюс» масъулияти чекланган жамият раҳбари Х.Атахонов ўртасида акцияларнинг олди-сотди шартномаси тузилади ва унга кўра жамият ўн кун ичида сотиб олаётган акциялар учун қирқ уч миллион сўм ўтказиб бериши, республика Давлат мулк қўмитаси эса ўн кун ичида акцияларни бериши керак эди. Пул фирма томонидан ўз вақтида ўтказилди. Лекин Давлат мулк қўмитаси акцияларни белгиланган вақтда бермади. Шундай қилиб, пул тўланганидан сўнг шартнома бекор қилинди. Буни қандай тушуниш мумкин? Қонун кимни ҳимоя қилади?

Тоҳиржон РЎЗИЕВ,
хусусий тадбиркор
Андижон вилояти, Шаҳрихон шаҳри

ТАҲРИРИЯТДАН: Кўриниб турибдики, ушбу низоли масала 5 марта судда кўриб чиқилган бўлиб, 3 марта тадбиркор Т.Рўзиев фойдасига икки марта эса иккинчи томон фойдасига қарор чиқарилган. Лекин муаммо ечимини топганича йўқ. Мазкур иш кейинги босқич судларида қайта кўриб чиқилиб, низоли масалага сўнгги нуқта қўйилади, деган фикрдамиз.

ФЕРМЕР НЕГА КРЕДИТ ОЛОЛМАДИ?

(Боши биринчи бетда)

Шундай қилиб, фермернинг кредит олиш орзуси ушалмади. У эрта баҳордан то йил охирига қадар ҳам кредит ололмади. У савоб ишга қўл уришни ният қилган, банкдан олган кредитига соғин сигирлар сотиб олиб, сут маҳсулотлари етиштиришни кўпайтирмоқчи эди. У тузган бизнес режага кўра, сут маҳсулотлари етиштириб, сотиш ҳисобига уч миллион 200 минг сўм фойда кўриш эди. Аммо унинг бу ниятини банкда ўтирган айрим ходимларнинг тўраларча муносабати чиппакка чиқарди. Яна денг, фермер фойда кўриш ўрнига қарийб бир йил давомида банк ва бошқа идораларга, вилоят марказига қатнайвериб, бир миллион 390 минг сўм атрофида моддий зарар кўрди. Банкдан кредит оламан, деб сарсон-саргардон бўлган фермер иши битмагач, руҳан эзилиб, анча соғлигини йўқотди, маънавий зарар кўрди.

Шу ўринда табиий бир савол туғилади: хўш, фермер нега кредит ололмай, банк остонасида сарсон бўлди? Банкнинг фермерга кредит бериш имкони йўқмиди?!

Афсуски, ундай эмас. Бу фикрни бошқа бошқа бир мисол ҳам тўла исботлайди. Яъни фермер Муҳаммадёқуб Йўлдошевнинг кредит сўраб ёзган аризаси расман рўйхатга олингандан сўнг ўтган давр мобайнида банкка кредит сўраб мурожаат қилган 35 нафар шахсга 87 миллион 852 минг 900 сўм маблағ ажратилган. Аммо нега бир чиройлик ишлаб турган «Ашурали» деҳқон-фермер хўжалиги гаровга қўйишга мулки бўлса-да, бунинг устига бизнес режаси фақат маҳсулот ишлаб чиқаришни кўпайтиришга асосланган бўлса-да, кредит ололмади?! Банк ходимлари нега фермернинг бу саъй-ҳаракатини қўллаб-қувватлаш ўрнига, уни овора-ю, сарсон қилишди?

Хонободлик банк ходимлари, уларнинг раҳбарлари Эркин Охунов, Маҳфиратхон Иноятоваларнинг фермерга бундай муносабати «сир»и вилоят адлия бошқармаси киритган даъво аризаси асосида фуқаролик ишлари судида ошкор бўлса, ажаб эмас...

Илҳомжон ЭГАМНАЗАРОВ,
«Инсон ва қонун» махсус мухбири

Ҳуқуқий маърифат

Эксперт хулосаси

Сиз у тўғрисида нималарни биласиз?

Жиноят—процессуал қонунчилиги амалиётида экспертиза, эксперт хулосаси, эксперт хулосасининг баҳоланиши каби иборалар мунтазам қўлланиб келинади. Табиийки, бирон-бир жиноят турини аниқлаш, жиноят даражасини белгилаш ҳамда жиноятчини аниқлашда экспертиза хулосаси, ҳеч шубҳасиз, муҳим аҳамият касб этади.

Бу ҳақда фикр юритганда, шундай табиий савол туғилади: хўш, эксперт хулосаси деганда нималар назарда тутилади? Эксперт хулосаси қандай баҳоланади?

Маълумки, экспертиза — далилларни қўлга киритиш учун ўтказиладиган процессуал ҳаракат ҳисобланади. Одатда, дастлабки терговни амалга оширишда кўп ҳолларда тергов органлари ва суд томонидан турли суд экспертизалари ўтказишга тўғри келади. Экспертиза натижалари аниқ ва тўғри бўлсагина жиноятчи ҳамда жиноят даражасини аниқ билиш мумкин.

Кўпчилик жиноятчиларни тергов қилишда экспертизанинг катта аҳамиятга эга эканлигини кўрамиз. Чунки ходиса жойида жиноятчилар турли-туман предметларни, жиноят қуролларини, оёқ, қўл изларини қолдириб кетадилар. Бу излар ким томонидан қолдирганлиги, нимадан қолганлигини аниқлаш учун терговчи албатта у ёки бу турдаги экспертизани тайинлайди ва экспертнинг берган хулосаси асосида, айбдор шахсни аниқлайди, жиноятни ўз вақтида очишга муваффақ бўлади. Бундай масалаларни ҳал этишда экспертиза хулосаси катта роль ўйнайди.

<u>1) ўлимнинг сабабини, етказилган тан жароҳатларининг хусусияти ва оғирлик даражасини;</u>

<u>2) жинсий алоқада бўлганликни, ҳомиладорлик ҳолатини ва ҳомилани сунъий йўл билан тушириш белгиларини;</u>

<u>3) гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи, жабрланувчининг ёшини, агар бу ҳақда ҳужжатлар бўлмаса ёки ҳужжатлар шубҳа туғдирса;</u>

<u>4) гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчининг устидан тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллашга доир иш юритилаётган шахснинг руҳий ва жисмоний аҳволини ҳамда уларнинг ғайриҳуқуқий қилмишни содир этаётган пайтда ўз ҳаракатларини идрок этиш ва идора қилиш лаёқатини, шунингдек жиноий жавобгарликнинг аҳамиятини тушуниш, жиноят процессида кўрсатувлар бериш ҳамда ўз ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини мустақил ҳимоя қила олиш лаёқатини;</u>

<u>5) жабрланувчининг, гувоҳнинг руҳий ва жисмоний ҳолатини ҳамда улар иш учун аҳамиятли бўлган ҳолатларни идрок қилиш, эсда сақлаш ва сўроқ қилганда ифодалаб бериш лаёқатига эга эканликларини, шунингдек жабрланувчининг жиноят процесси чоғида ўз ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини мустақил ҳимоя қила олиш лаёқатини;</u>

<u>6) таносил ва бошқа юқумли касалликларга чалинган, сурункали ичкиликбозликка ва гиёҳвандликка дучор бўлган шахсларни даволаш зарурлигини ва имкониятларини;</u>

<u>7) гиёҳвандлик воситалари ва уларнинг турлари мавжудлигини;</u>

<u>8) пул белгилари, қимматли қоғозлар ва бошқа ҳужжатлар қалбакилаштирилганлигини;</u>

<u>9) портлашлар, ҳалокатлар ва бошқа фавқулодда ҳодисаларнинг техникавий сабабларини аниқлаш зарур бўлганда экспертиза тайинлаш ва ўтказиш шарт.</u>

<u>Иш учун аҳамиятга молик бошқа ҳолатларни аниқлашда ҳам, агар бунинг учун махсус билимларни қўллаш зарур бўлса ва бу ҳолатлар исботлашнинг бошқа воситалари билан пухта аниқланмаган бўлса, экспертиза ўтказиш шарт.</u>

Жиноят-процессуал кодекси, 173-модда.

Эксперт хулосаси жиноятчиликка қарши кураш ишига бевосита ёрдам беришга қаратилган бўлиб, унинг ёрдамида тергов ва суд органлари жиноят изларини топишда, жиноятни очишда, айбдор шахсларни фош этишда ва содир бўлиши лозим бўлган жиноятларнинг олдини олишда катта ёрдам беради. Шуни қайд этиш лозимки, ҳозирги вақтда жиноят қандай шаклда содир бўлмасин, махсус фанларнинг турли соҳаларидан, замонавий техникавий воситалардан фойдаланмасдан туриб, уларни ўз вақтида очиш мумкин эмас.

Жиноят-процессуал Кодексининг 173-моддасида қандай жиноий ишлар бўйича экспертиза ўтказилиши мажбурий эканлиги кўрсатилган. Ушбу модда жиноят ишларини тергов қилишда экспертиза ўтказмасдан туриб дастлабки терговни тамом қилиш мумкин эмаслигини назарда тутади. Ушбу моддада кўрсатилган барча ҳолатларни аниқлаш бўйича терговчи ёки суд албатта маълум турдаги экспертизани тайинлашга мажбурдирлар, чунки эксперт хулосасиз объектив ҳақиқатни аниқлаш мумкин эмас.

Тергов жараёнида жиноий ишлар бўйича тўпланган ҳар қандай фактик маълумотлар жиноий иш бўйича далил бўлиб ҳисобланади. Терговчи ёки суд ана шу фактик маълумотлар асосида маълум ижтимоий хавфли жиноий ҳаракатни содир қилган шахснинг айбдорлигини фақат экспертиза ёрдамида аниқлайди. Кўпгина жиноятларни очишда далил бўладиган буюмларни топиш, уларни ўрганиш зарур бўлиб қолади. Қонунга мувофиқ жиноятни содир қилиш қуроли бўлиб хизмат қилган ёки ўзида жиноят изини сақлаб қолган буюмларни синчиклаб, ҳар томонлама ўрганиш учун, албатта, экспертнинг хулосаси зарур ҳисобланади. Баъзи вақтларда экспертиза ёрдамида оддийгина жиноий ҳаракатлар орқали катта жиноий ишларни ҳам очиш мумкин бўлади.

Эксперт фикри-хулосаси атрофлича ўрганилиб чиқилиб, уни баҳолагандан кейин, у тўғри ва объектив деб ҳисобланса, жиноий иш бўйича далил сифатида фойдаланилиш мумкин.

Эксперт томонидан берилган хулоса суд томонидан албатта, баҳоланиши, унинг жиноят иши учун қандай аҳамиятга эга эканлиги тўғрисида маълум бир тўхтамга келиниши керак.

Эксперт фикрини баҳолаш тергов даврида терговчи, прокурор, суд жараёнида эса суд ҳайъатлари томонидан амалга оширилади. Суд ҳукм чиқаришда экспертнинг холис фикрига асосланади.

Эксперт хулосасини баҳолашда асосан икки асосий масала, яъни эксперт хулоса беришдан олдин қандай тартибда текширишлар ўтказади, қандай илмий услуб ва илмий-техника воситаларидан фойдаланади, табиий ва техника фанларининг ютуқларидан фойдаланадими каби масалаларга аҳамият бериш ва хулоса билан ҳар тарафлама танишиб чиқиб, эксперт хулосасининг объективлигига ишонч ҳосил қилиниши зарур.

Шундан сўнг жиноят иши бўйича тўпланган ҳар бир далилнинг ўзи алоҳида — алоҳида текшириб кўриладн ва далилларнинг экспертиза хулосаси билан боғланишлик даражаси баҳоланади.

Агар экспертиза хулосаси бошқа далиллар билан тасдиқланмаса, яъни экспертиза бошқа далилларни тасдиқламаса, улардан ажралиб турса, уни далилий кучга эга эканлиги юзасидан баҳолаш лозим.

Экспертиза фикрини баҳолашда фактик маълумотларни мустақил ва объектив текшириш натижасида ҳосил бўлган ички ишончларга асосланилади.

Экспертиза хулосасига баҳо беришда унинг хулоса қисмгагина эътибор бермасдан, умуман текшириш олиб борган услубларига ҳам эътибор бериш лозим.

Эксперт хулосаси суд — тергов органлари томонидан баҳоланиб, уларнинг ички ишончига асосан хулоса тўғри, объектив равишда берилган деган фикрга келингач, бу ҳодисани бошқа тергов ҳаракатларини ўтказиш учун далил сифатида асос қилиб олиб, аниқлашда фойдаланса бўлади.

Экспертиза ўтказишда баъзан хатоларга ҳам йўл қўйилади. Агар эксперт хулосаси холис бўлмаса, текширув жараёнида процессуал қонун талабларига риоя этилмаса, эксперт томонидан хато қилинади. Экспертиза хатолари ўз табиатига кўра умумий ва хусусий бўлиши мумкин. Эксперт текширувида йўл қўйиладиган хатолар - умумий, бевосита эксперт томонидан содир этилган хатолар эса — хусусий хатолар деб юритилади. Лекин бу хатолар фақат субъектив характерга эгадир. Бу хатолар экспертнинг ўзи томонидан йўл қўйилиши орқали содир этилиши мумкин. Эксперт нафақат берган хулосасининг тўғри ва объективлиги учун балки экспертиза ўтказиш жараёнида қўлланилган техникавий восита ва методлардан тўғри фойдаланганлик учун ҳам жавобгардир.

Психологик нуқтаи — назардан қараганда, экспертиза жараёнида йўл қўйиладиган хатоларни қуйидаги турларга бўлиши мумкин:

а) эспертизанинг мақсадини аниқлаш бўйича йўл қўйиладиган хатолар (маълум экспертиза тури бўйича);

б) идрок этиш бўйича йўл қўйиладиган хатолар;

в) эксперт версиясини (тахмин) тузишда йўл қўйиладиган хатолар;

г) эксперт текширувларни ҳал этишда техникавий воситаларни ва услубларни танлашда йўл қўйиладиган хатолар;

д) экспертиза иштирокчиларининг ўзаро ҳамкорлиги билан боғлиқ бўлган хатолар.

Бундан ташқари, эксперт текшириш жараёнида эксперт томонидан қўлланиладиган операцияларни бажаришда ҳам хатоларга йўл қўйилиши мумкин. Уларга қуйидаги хатоларни киритса бўлади:

а) далилий ашёларни сақлаш ва транспорт воситалари орқали жўнатиш қоидаларини бузилиши (изларнинг ва бошқа объектларнинг) натижасида йўл қўйиладиган хатолар.

б) ташкилий характердаги хатолар (экспертиза комиссияларининг нотўғри тузилиши, ўзаро ҳамкорлик ва муносабатларнинг нотўғри ташкил этилиши ва ҳ.к.).

в) эксперт текширувининг нотўғри режалаштирилганлиги — эксперт текширувининг босқичларини, кетма-кетлигини нотўғри белгилаш, текшириш учун зарур бўлган аппарат ва асбобларни нотўғри танлаш;

г) экспертиза текширувидаги йўл қўйиладиган хатолар — экспертиза текширувини ўтказишда тавсия этилган методлардан фойдаланмаслик ва асослантирилмаган қарорга келиш;

д) экспертиза текширувининг натижаларини расмийлаштиришда йўл қўйиладиган хатолар.

е) эксперт текширувида йўл қўйиладиган хатолар.

Хулоса қилиб айтганда, экспертиза хулосаси исботлаш жараёни билан жуда яқин бўлиб, суд жараёнида объектив ҳақиқатни аниқлашда алоҳида аҳамият касб этади.

А.НОРБОЕВ,
Қ.СУЯРОВ
юридик фанлари номзодлари

<u>**Кадрлардан самара олиш учун уларни тайёрлашга маблағ сарфлаш лозим. Агар биз ҳақиқатан ҳам қашшоқлик ва қолоқлик кишанларидан қутулмоқчи бўлсак, ёшларни тайёрлаш билан жиддий равишда шуғулланишимиз, замонавий касбни эгаллашда уларга ёрдам беришимиз керак. Бу соҳада хасислик ярамайди.**</u>

Ислом КАРИМОВ

ЛОҚАЙДЛИК

оқибатида назарий билим амалиёт билан боғланмайди, унинг зарарини ўлчашга тош-тарози етадими?

Гапни узоқдан бошладик. Муҳтарам Юртбошимиз юқоридаги фикрни 1990 йилнинг августида айтган эдилар. Орадан бир йил ўтиб халқимизнинг азалий орзуси ушалди. Истиқлолнинг дастлабки кунлариданоқ таълим соҳасини ислоҳ қилишга қаратилган саъй-ҳаракатлар кўзга ташлана бошлади. 1992 йилда **«Таълим тўғрисида»**ги биринчи Қонун қабул қилинди. 1997 йилда **«Таълим тўғрисида»** ҳамда **«Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури тўғрисида»**ги Қонунлари амалга киритилди. «Таълим тўғрисида»ги Қонун ва кадрлар тайёрлаш бўйича миллий дастурни ҳаётга тадбиқ этиш ишлари давлат сиёсатининг устувор йўналиши ҳисобланиши ҳуқуқий манбаларда муҳрланди.

Бугун мамлакатимизда яшовчи ҳар бир фуқаро, мактаб ёки коллеж партасида ўтириб сабоқ олаётган ўқувчи кадрлар тайёрлашнинг миллий дастури ғоясининг бош ташаббускори ва ташкилотчиси муҳтарам Президентимиз эканлигини яхши билади. Таълим соҳасидаги ислоҳот жаҳон халқлари орасида республикамиз нуфузини кескин оширганлиги ҳам ҳаммага кундай равшан. Албатта, битта мақола билан таълим ислоҳоти борасида қўлга киритилаётган тенгсиз ютуқларни батафсил баён қилиш имкони йўқ. Бунинг устига асосий мақсадимиз ҳам бу эмас. Аслида муддао...

Каттақўрғондан Пайшанба шаҳарчасига кетаверишда Кадан қўрғони бор. Йўлнинг шундай чап томонида қишлоқ хўжалиги касб-ҳунар коллежи биноси қад ростлаган. Коллежда қишлоқ хўжалиги машиналаридан фойдаланиш ва таъмирлаш, чорвачилик бўйича фермер хўжалигини ташкил этиш ва юритиш, зооветеренария, агрономия, ҳисобчилик, ҳисоб ва аудитор, қишлоқ хўжалигини молиялаштириш, ҳуқуқий фаолият юритиш мутахассисликлари бўйича 375 нафар ўғил-қиз таҳсил олаяпти. Уч қаватли учта ўқув биносида намунали жиҳозланган ўқув хоналари ҳеч бир марказий шаҳарлардаги ўқув муассасаларидан қолишмайди. Компьютер синфи, тўртта лингафон кабинети ва бошқа замонавий ўқув-техника воситалари билан жиҳозланган ўқув хоналари, «Ота йўл» юк автомашинаси, «ТТЗ» русумли трактор ва бошқа қишлоқ хўжалиги техникалари ўқувчиларнинг чуқур назарий билим олишларига яратилган қулайлик саналади.

Бироқ ҳаётнинг талаби шундан иборатки, назарий билим амалиёт билан узлуксиз мустаҳкамланиб борилиши керак. Шундагина билим ҳамда кўникманинг мукаммаллиги юзага келади. Бу эса ёш мутахассис ўқув юртини тамомлаб ишга борганда, вазифани қийналмай уддалаб кетишига, янгиликларни жорий қилишига қўл келади. Бу мутахассисларнинг тажрибасидан келиб чиқиб айтилган фикр. Шундан келиб чиқиб айтиш жоизки, мазкур коллежда ўқувчиларнинг олаётган назарий билимлари амалиётда мустаҳкамланишига етарли шарт-шароит яратилмаган.

Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 23 сентябрдаги 406-сонли қарорига кўра, қишлоқ хўжалиги соҳасидаги касб-ҳунар коллежлари тажриба хўжаликлари ва ёрдамчи хўжаликлар ташкил этиш учун камида 20 гектар ер майдони билан таъминланиши керак.

Вазирлар Маҳкамасининг қарорида қайд этилган вазифалар эътибордан четда қолди.

Нега?

Буни коллеж директори Мусоқул Ҳақбердиев шундай изоҳлайди:

— Туман ҳокими номига қайта-қайта ер сўраб хат орқали мурожаат қилдик. Бироқ ҳеч қандай натижа бўлмади. Яқинда беш гектар майдонни кўрсатишиб, шу ер сизларники дейишди. Биз асосан пахта ва ғалла экиб, ўқувчиларга уларнинг агротехникасини ўргатишимиз керак.

Коллеж раҳбари бизга ўз фикрининг исботи тариқасида 2000 йил 11 октябр, 2001 йил 18 октябр, 22 декабрда туман ҳокими М.Худоёров номига ер сўраб ёзилган хатларнинг нусхаларини тақдим этди. Улар орасида минг афсуски, вилоятнинг собиқ раҳбари номига ёзилган хат ҳам бор экан.

— Сиз журналистлар ёзишга ёзаверасизлар, лекин менга ташвиш бўлади-да, - деди М.Ҳақбердиев. — Ҳокимдан гап эшитиб қоламан. Туман ҳокимининг коллежимизга Алишер Навоий номидаги ширкат хўжалиги ҳудудидан ўқув тажриба участкаси учун 16,2 гектар ер ажратиш тўғрисида 2000 йил 14 июлда 339-сонли қарори чиққан эди. Лекин бирон-бир натижа бўлмади, юқоридагилар тасдиқламаган эмиш.

Мусоқул Ҳақбердиевни тушуниш мумкин. Андиша деган гап бор. Кўпинча ана шу андиша ўзимизни сарсон қилади. Юз амри ширинлигидан ишимиз битмайди. Раҳбар эса андишани бўлажак мутахассислар тақдиридан устун қўяди.

Бу ерда масаланинг яна битта жиҳати бор. Коллежга 200 бош қорамолга мўлжалланган молхона, 5 минг паррандага мўлжалланган товуқхона қурилиши керак экан. Бироқ буюртмачи Самарқанд вилоят капитал қурилиши бошқармаси «маблағ тугади» дея ўқувчиларнинг назарий билимларини амалда мустаҳкамлашга хизмат қиладиган ана шу объектларни барпо этмаган. Эҳтимол, шу сабабли М.Ҳақбердиев айтганидек, «юқорида ўтирганлар» ер ажратишни маъқул кўришмагандир. Ёки бошқа сабаб борми? Агар бўлса, коллеждагилар нега бундан хабардор қилинмади? Туман ҳокими номига ёзилган алоқа хатлари нима учун жавобсиз қолди? Қонун тили билан айтганда, М.Ҳақбердиевнинг мурожаатига жавоб бермаслик демократик тамойилларнинг бузилиши эмасми?!

Энди яқинда коллежга берилган 5 гектар ер масаласига қайтайлик. Коллежлагиларга майдонни кўрсатишган, холос. Лекин ернинг паспорти берилмаган. Ер паспорти берилмадими, у коллежники эканлигига ҳеч ким кафолат беролмайди. Ахир, ер паспорти ҳуқуқий ҳужжат. Ана шу ҳужжат бўлгандагина ерни эгасидан ҳеч ким тортиб ололмайди. Ҳозирги берилган ер ҳам омонат.

Биз туман ҳокими М.Худоёровдан коллежга ер ажратилмаётгани, Вазирлар Маҳкамаси қарори бажарилмаслик сабабларини изоҳлаб беришни сўрамоқчи эдик. Афсуски, у кишини учратолмадик. Саволларимиз саволлигича қолди.

Хўш, Вазирлар Маҳкамаси қарори ижроси нега таъминланмаяпти? Келгусида туман иқтисодини кўтарадиган, эл дастурхонини тўкинсочин қиладиган ёшлар назарий билимлари амалда мустаҳкамланишига шароит яратилмаслиқ, кадрлар тайёрлаш Миллий дастури рўёбга чиқишига тўғаноқликни қандай тушунса бўлади? Назарий ва амалий жиҳатдан баркамол бўлиб етишмаган мутахассис вақти келиб, оғиримизни енгил қила оладими?

Абдуҳамид ХУДОЙБЕРДИЕВ,
«Инсон ва қонун»нинг махсус мухбири

ТАҲРИРИЯТДАН: «Таълим тўғрисида»ги Қонун ва кадрлар тайёрлаш бўйича Миллий дастурни ҳаётга тадбиқ этиши - давлат сиёсатининг устувор йўналиши. Шу сабаб бу борада ечим кутадиган муаммо бўлмаслиги керак. Каттақўрғон туман ҳокимлиги, вилоят капитал қурилиш бошқармаси, ўрта махсус, касб-ҳунар таълими ҳудудий бошқармаси раҳбарларидан жавоб кутамиз. Газета бу мавзуга яна қайтади.

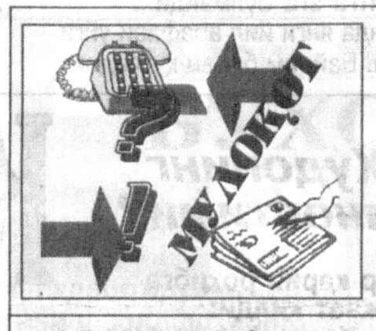

Савол беринг!

Уни хат ҳамда 133-70-65, 132-14-18 рақамли телефонлар орқали кутамиз.

- Биз оилада бир ўғил, икки қиз бўлиб ўсдик. Отам вафотидан сўнг ундан қолган ҳовли-жой, автомашина ва бошқа барча мол-мулкка акам эгалик қилиб олди. Ота меросидан биз қизлар маҳруммизми?

Гуландом,
Сурхондарё вилояти

***

Саволга ТДЮИ 2-ҳуқуқ факультети 3-курс талабаси Қобилжон КОМИЛОВ жавоб беради:

— Амалдаги қонунчилигимизда фарзандларнинг мерос олиш ҳуқуқи уларнинг жинси билан ёки мулкий аҳволи билан чегараланмаган. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 36-моддасида айтилишича, ҳар бир шахснинг мерос ҳуқуқи қонун билан кафолатланади. Фуқаролик Кодексининг 1135-моддасига мувофиқ мерос қолдирувчининг болалари (шу жумладан, фарзандликка олинган болалари), эри (хотини) ва ота-онаси (фарзандликка олувчилар) тенг улушларда қонун бўйича биринчи навбатдаги ворислик ҳуқуқига эга бўладилар. ФКнинг 1150-моддасига мувофиқ меросни қабул қилиб олиши мумкин бўлган қонун бўйича меросхўрлардан исталган бири меросни тақсимлашни талаб қилишга ҳақли.

Меросни тақсимлаш меросхўрларнинг келишувига кўра ўзларига тегишли улушларига мувофиқ, келишувга эришилмаган тақдирда эса суд тартибида амалга оширилади. Аммо мерос қолдирувчи тириклигида қонунда белгиланган тартибда васиятнома тузилган бўлса, шахс вафот этгач, васиятномада қайд этилган мулклар 6 ойдан сўнг васиятнома бўйича меросхўрга ўтади.

Сиз сўраган масала эса акангизга қолган мулклар ҳақиқатда отангиз номларида эканлиги ва васиятнома тузилган ёки тузилмаганлиги ўрганилиб ҳал қилинади. Агар васиятнома бўлмаса, мол-мулк тенг улушларда тасқимланади.

ДАЛОЛАТЧИ КИМ?

Албатта, ҳеч ким онадан жиноятчи бўлиб туғилмайди. Ҳаёт энг улуғ мансаб бўлиб, паст-баланд, ўнқир-чўнқир йўллардан иборатдир. Бироқ ана шу қийинчиликларни кимдир сабр-тоқат билан ўз олдига қўйган мақсад сари интилиб яшаб енгиб ўтади, кимдир эса иродасизлик қилиб, енгил-елпи, йўл билан мўмай бойлик орттириш мақсадида ножўя ишга, яъни жиноятга қўл уради.

Яна шуни айтиш керакки, шахснинг жиноят кўчасига кириб қолиши бир томондан аввало, унинг ўзига, тарбиясига боғлиқ бўлса, иккинчи томондан эса бизнинг ён-атрофимиздаги воқеа-ҳодисаларга бепарволигимиз билан бирга айрим шахсларнинг таъсири ҳам сабаб бўлади. Муайян шахснинг ножўя ишларга қўл уришига бевосита сабабчи бўладиган шахс ҳуқуқий тилда далолат деб аталади.

Хўш, далолатчи ким?

Шахснинг жиноят содир этишга унинг қанчалик таъсир кучи бор?

Аввало, шуни айтиш жоизки, далолатчи шахс жиноятда иштирокчиликнинг бир тури саналади. Амалдаги Жиноят Кодексининг 28-моддасининг 4-қисмида унга шундай таъриф берилган: жиноят содир этилишига қизиқтирувчи шахс далолатчи деб топилади. Мазкур қоидадан келиб чиқиб, шуни айтиш кераки, далолатчи шахс ўзга шахсларни, энг асосийси, униб-ўсиб келаётган ёшларни нопок йўлга киришига ундайди, қизиқтиради, жиноий фаолиятга қатнашиш ва шуғулланишга бўлган иштиёқини шакллантиради. Шунингдек, далолатчи шахс одатда, ҳали мустақил фикрга эга бўлмаган, ғўр ёшларни ҳамда ҳаётнинг аччиқ-чучугига дош беролмай бошини қаерга уришини билмай юрган кишиларни қўлга олишга, ўз измига юришга ҳаракат қилади.

Далолатчи шахс ўз жиноий фаолиятини асосан қуйидаги шакл орқали амалга оширади:

1. Мажбурлаш, яъни бунда далолатчи шахс бошқа шахсларни ўз хоҳиш-иродасига бўйсундиради.

Мажбурлаш ҳам икки турдан иборат: жисмоний ва руҳий мажбурлашга бўлинади. Жисмоний мажбурлашда далолатчи у ёки бу кишиларни жиноят содир этишга мажбур қилади, уради, куч ишлатади.

Руҳий мажбурлаш эса дўқпўписа, алдов, қўрқитиш кабилар билан ифодаланади.

2. Ишонтириш орқали. Бунда далолатчи шахс ўзгаларни ўз фаолиятига жалб қилиш учун уларга таклиф ва илтимослар қилади, катта миқдорда пул беришни олдиндан ваъда беради, уларнинг онгига руҳий таъсир этади. Ҳаётий тажрибалар шуни кўрсатадики, далолатчи шахслар кўпроқ ишонтириш воситаси орқали иш олиб борадилар. Чунки мазкур восита далолатчи шахслар учун керакли бўлган кишиларни топиш ва жиноий натижага эришишни янада осонлаштиради.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, ҳаётда бир нопок кимсанинг қилмиши туфайли кўз кўриб, қулоқ этишмаган жиноятлар содир бўлиши кўз кўриб, қулоқ эшитмаган жиноятлар содир бўлиши мумкин. Энг ёмони, ана шундай далолатчи кимсалар ҳийла-найранги билан мутлақо бегуноҳ кишилар, айниқса, ҳали онг-шуури шаклланмаган ёшлар кутилмаган жиноятга қўл уриши ҳеч гап эмас.

Шундай экан, ҳаётга очиқ кўз билан қараш, бадбин кимсаларнинг ёлғон даъватларига учмаслик катта-кичик жиноятнинг олдини олади.

Ҳусан ТУРСУНОВ,
ТДЮИ 2-курс талабаси

<u>**Буюк Британияда суд ва ҳуқуқ тизими ўзига хос жиҳатлари билан Европа мамлакатларидан ажралиб туради.**</u>

<u>**Хўш, бундай ўзига хослик нималарда кўзга ташланади?**</u>

<u>**Авваламбор шуни таъкидлаш жоизки, Буюк Британия деб аталмиш Англия, Шотландия, Ирландия ва Уэлсдаги ҳуқуқ тизимининг умумий асослари мамлакат бўйича ягона хусусиятга эга. Лекин Англия ва Уэлдаги одил судлов ҳамда полиция маҳкамаларининг тузилиш ва ишлаш тамойиллари Буюк Британия иттифоқига кирувчи Шотландия ва Шимолий Ирландиядан фарқ қилади. Биз бугун Англия (ва Уэлс) давлатида ҳуқуқбузарлик содир қилган шахсни ушлаб туриш ва қамоққа олиш тартиби хусусида мулоҳаза юритмоқчимиз.**</u>

Жаҳон тажрибаси

АНГЛИЯ СУД ТИЗИМИ: шахсни ушлаб туриш ва қамоққа олиш тартиби

Англия давлати ҳуқуқ тизимининг Европанинг бошқа мамлакатлари ҳуқуқ тизимидан фарқи бу мамлакатда Конституциянинг мавжуд эмаслиги билан изоҳланади. Шунингдек, Англия қонунчилигида маълум бир соҳани тартибга солувчи қонунлар мажмуаси, қиёслаш жоиз бўлса, Ўзбекистондаги сингари Жиноят Кодекси, Фуқаролик Кодекси, Маъмурий Кодекслар мавжуд эмас. Бундан ташқари, мазкур мамлакатда содир этилган ҳуқуққа хилоф ҳаракат бошқа давлатларда эътироф этилганидек, маъмурий ҳуқуқбузарлик ва жиноят сингари категорияларга бўлинмайди. Чунки бу ерда ўрнатилган қонун ва қоидаларни бузишга қаратилган ҳар қандай ҳаракат ҳуқуқбузарлик сифатида баҳоланиб, айбдор шахс суд олдида жавоб бериши шарт ҳисобланади.

Бинобарин, суд содир этилган ҳаракатнинг ижтимоий хавлилиги ёки хавфли эмаслигига қараб айбдорга нисбатан жарима белгилаш ёхуд ахлоқ тузатиш ёки озодликдан маҳрум қилиш каби жазо чораларини қўллайди.

Англия давлатида ҳуқуқбузарликни содир этган шахсни ушлаб туриш ва қамоққа олиш тартибини белгиловчи миллий қонунлар халқаро андозаларга, яъни БМТ Бош Ассамблеяси томонидан 1966 йилда қабул қилинган фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқ тўғрисидаги халқаро Пакт (Битим)га мувофиқлантирилган. Мазкур Пактнинг 9-моддасига асосан ҳуқуқбузарлик содир этган шахс зудлик билан (48 соат муддат ичида) судга олиб борилиши зарур. Англияда эса бу муддат 36 соатни ташкил қилади.

Англия (ва Уэлс)да шахсни ҳуқуқбузарлик содир этишда айблаб ушлаш ва қамоқда сақлаш қуйидаги тартибда амалга оширилади.

Аввало, маълум бир шахсни ушлаш учун полициячида ишончли асослар мавжуд бўлиши керак. Мазкур ушланаётган шахс, ҳақиқатдан ҳам, у гумон қилинаётган ҳуқуққа хилоф ҳаракатни содир этганлигини тасдиқловчи далиллар ёки полициячининг ички ишончига асосланган жиддий сабаблар мавжуд бўлиши лозим. Англия қонунчилигида шахсни ушлашда камида иккита полициячи иштирок этиши белгилаб қўйилган. Одатда, полиция хизматчилари икки кишидан иборат гуруҳда хизмат вазифаларини бажаришади. Бундай тартибда иш юритиш, бир томондан, жиноятчиликка қарши курашда полиция ходимларининг бир-бирини муҳофаза қилиш имкониятини таъминласа, иккинчи томондан, ўзаро назорат туфайли мумкин даражада хизмат ваколатини суиистеъмол қилинишининг олдини олади.

Шахс полициячи томонидан ушлангандан сўнг унга дарҳол бунинг сабаби, яъни қайси ҳуқуқбузарлик (жиноят)ни содир этганлиги учун ушланаётганлиги айтилади. Шундан кейин у полиция гумон қилаётган ҳолат бўйича ҳеч қандай тушунтириш бермасдан жим туриши ёки истаса, ихтиёрий изоҳ бериши мумкин. Аммо берилган изоҳ унга қарши далил сифатида ишлатилиши эҳтимолдан ҳоли эмаслиги, у адвокат олишга ҳақли эканлиги, агар унинг шахсий адвокати бўлмаса ёки адвокат хизмати учун ҳақ тўлашга қурби етмаса, давлат ҳисобидан адвокат ажратилиши тўғрисида огоҳлантирилади. Сўнгра полициячилардан бири зудлик билан телефон ёки рация орқали полиция маҳкамасига содир бўлган ҳуқуқбузарлик ва ушланган шахс ҳақида хабар беради.

Шахснинг ушланганлиги ҳақида полиция томонидан ҳужжат (баённома) тузилиб, унга мазкур шахснинг ушланиш сабаби, вақти, жойи, ушлаш пайтида қаршилик кўрсатгани ёки кўрсатмагани, у олган ёки унда мавжуд бўлган тан жароҳатлари қисқача қайд этиб ўтилади. Ушланган шахсни полиция маҳкамасига олиб бориш вақтида уни сўроқ қилиши ёки ундан тушунтириш хати олиш асло мумкин эмас. Шахснинг ўз ихтиёри билан кўрсатма бериши, албатта, бундан мустасно. Одатда, шахс ушланганидан сўнг полициячи зудлик билан унинг адвокатига телефон қилади ва шахс полиция маҳкамасига олиб борилиши билан унинг адвокати ҳам ҳозир бўлади. Шахс адвокатсиз сўроқ беришни истамаса, адвокат етиб келганга қадар сўроқ қилинмасдан турилади.

Полиция ушланган шахсни маҳкамага олиб боргач, шахсни ушлаш сабаблари ва бошқа ҳолатларни батафсил ҳамда аниқ кўрсатувчи ҳужжат тузади ҳамда "шахсни қамоқда сақлаш зобити"га топширганидан сўнггина унинг мазкур иш бўйича процессуал ваколати ниҳоясига етган ҳисобланади.

Демак, шахсни ушлаган полициячи мазкур иш бўйича жами иккита ҳужжат, яъни шахсни ушлагандан сўнг (зудлик билан) ва уни "қамоқда сақлаш зобити"га топшираётган пайтда тузади.

"Қамоқда сақлаш зобити" мустақил мансабдор шахс саналади, у полиция маҳкамалари ҳузурида жойлашган вақтинча қамоқда сақлаш ҳибсхоналарида ўз фаолиятини амалга оширади. Қамоқда сақлаш зобити лавозимида ишловчи шахсларга қуйидаги талаблар қўйилади:

— Аввало, мазкур хизмат ваколатига кирадиган ишлар юзасидан тергов ва суд натижасидан манфаатдор бўлмаслиги;

— ҳуқуқий билимга эга бўлиши ва дастлабки (биринчи) тиббий ёрдам кўрсатишни билиши шарт.

Шу билан бирга қамоқда сақлаш зобити қуйидаги ваколатларга эга:

У ушлаб келинган шахсни ҳибсхонада сақлаш учун қабул қилиб олади ва мазкур шахс етарли бўлмаган асосларга биноан олиб келинган бўлса, уни ҳисбсхонада сақламасдан озод қилади. Агар 24 соат ичида полиция ушланган шахсга нисбатан айб эълон қилмаса ёки бу муддат суперинтендант томонидан ёки магистрарт суди томонидан узайтирилмаган бўлса, ушланган шахс ҳисбсхонадан озод қилинади.

Яна шуни айтиш керакки, ҳар бир ушланган шахс учун алоҳида рақамланган журнал юритилиб, унда ҳибсхонада сақланаётган шахснинг қисқача таржимаи ҳоли, ушлаган жойи, сабаби, вақти, физиологик ҳолати, унга нисбатан тиббий хулоса, шахсни ушлаб келган полициячининг унвони ҳамда хизмат лавозими ва бошқа маълумотлар қайд этилади. Шунингдек, ушбу журналга ушланган шахс имтиёзлар, унинг адвокат ёки қариндошлари билан учрашмоқчи эканлиги ёки бошқа илтимослари, агар қамоқда сақлаш муддати (яъни ушлаб туриш) узайтирилган бўлса, ушбу асослар ва бошқа маълумотлар акс эттирилади.

Қамоқда сақлаш зобити журналга ушланган шахсни сўроқ қилиш, адвокати ёки қариндошлари билан учрашиш учун олиб борилган ҳаракатларнинг вақти, бетоб бўлиб врач чақирилган бўлса, врачнинг ҳибсхонада бўлиш муддати ва у қўйган ташхис, хулоса ва ушланган шахс қабул қилган дори ҳамда муолажалар, унинг ҳисбсхонада сақланиши билан боғлиқ бўлган барча хатти-ҳаракатлари, жумладан, у нима еб-ичгани, қочиш ёки ўз жонига суиқасд қилгани, сайрга чиққани каби ҳолатлар ҳам батафсил ёзиб боради.

Қамоқда сақлаш зобитининг яна бир муҳим вазифаси ҳибсхонада сақланаётган шахс илтимосидан келиб чиқиб, унинг яқин қариндошлари, ишлаш ёки ўқиш жойига, агар шахс 16 ёшга тўлмаган бўлса, унинг қонуний вакилларига ушланган шахс ҳибсхонада сақланаётганлиги ҳақида зудлик билан хабар қилиш ҳисобланади.

Боя таъкидланганидек, полиция ушланган шахсни 24 соат ичида магистрат судига олиб бориши шарт. Агар полиция ушланган шахсга бу муддат ичида айб эълон қилмаса, шахсни қамоқда сақлаш муддати узоғи билан магистрат суди томонидан, полициянинг илтимосига кўра 96 соатгача (4 сутка) узайтирилиши мумкин.

Магистрат суди шахснинг қамоқда ушлаб туриш муддатини узайтириб бермаса, шахс айбсиз ҳисобланади ва қамоқдан озод қилинади. Шуни айтиш жоизки, полиция ушланган шахснинг қамоқда сақлаш муддатини узайтириш бўйича фақат бир марта мурожаат қилишга ҳақлидир.

Англия давлат суд ҳуқуқ тизимининг ўзига хос хусусиятларидан яна бири магистрат судининг фаолият юритишидир. Чунки мазкур судлар жиноят судлари бўйича биринчи инстанция суд сифатида юридик маълумотга эга бўлмаган оддий фуқаролар томонидан олиб борилиб, суд уч киши таркибида ишларни кўриб чиқади ва унинг қарорлари устидан юридик маълумотга эга, учта профессионал судья таркибидан иборат иккинчи инстанция суди ҳисобланмиш қироллик судига апелляция тарзида мурожаат қилиниши мумкин. Лекин шахсни ушлаб туриш муддатини узайтиришни рад этиш ёки унга нисбатан эҳтиёт чорасини танлаш бўйича магистрат судининг қарори устидан шикоят қилиш мумкин эмас.

Бундан ташқари, шахсни ушлаб туриш унга нисбатан тергов ҳаракатлари олиб бориш ва айб эълон қилиш, шахсга эҳтиёт чорасини танлаш (яъни шахсни қамоққа олиш, гаров белгилаш ва ҳаказо) ёки унинг устидан назоратни амалга оширувчи марказлаштирилган прокуратура тизими мавжуд эмас. Англияда прокуратура тизими инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини амалга оширишга путур етказади, шу боис прокуратура шахсни ишлаб туриш ва айб эълон қилиш ёки унга нисбатан эҳтиёт чораларини танлашда холис иш юрита олмайди. Чунки Англияда бугунги кунда прокуратура айблов органи деган тушунча ҳукмронлик қилади.

Шунга қарамасдан, 1996 йилдан бошлаб прокурор лавозими Англия давлатининг одил судлов тизимида жорий қилинган бўлиб, унинг асосий иши оғир бўлмаган жиноят ишларини биринчи инстанция судларида, яъни магистрат судларида кўриб чиқишда давлат айбловини қўллаш ҳисобланади. Таъкидлаш жоизки, магистрат судларида айбловни полиция хизматчилари қўллашга ҳақли бўлиб, бундай ҳолларда прокурор иштирок этмайди. Иккинчи инстанция қироллик судларида айблов адвокатлар (барристерлар) тамонидан амалга оширилади. Адвокатлик фаолияти билан шуғулланувчи шахслар бир вақтнинг ўзида (лекин айнан бир иш бўйича эмас) ҳимоя ёки айблов функциясини олиб борадилар. Агар судланувчи шахс ўзини ҳимоя қилиш учун баррестерни ёлласа, у ҳимоячи сифатида судда иштирок этади. Давлат баррестерни судланувчига қарши унинг айбини исбот қилиш учун ёлласа, адвокат айблов функциясини бажаради.

Хулоса қилиб айтганда, Буюк Британия суд-ҳуқуқ тизими инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган бўлиб, у том маънода жаҳон андозаларига мос келади. Мазкур тизим ҳуқуқбузарлик (жиноят) содир этган шахснинг қилмиши учун ундан ўч олиш эмас, балки иложи борича уни жамиятдан ажратмаган ҳолда қайта тарбиялаш ва ушбу шахсга нисбатан у суд томонидан айбдор деб топилганига қадар ҳамда ундан кейин ҳам инсонга хос шарт-шароитлар яратишни назарда тутади.

Баҳром САЛОМОВ,
Зиёдулла УБАЙДУЛЛАЕВ,
юридик фанлари номзодлари

2002 йил — Қарияларни қадрлаш йили

КЎЗИМИЗГА ТЎТИЁ КУНЛАР

Момом бу йил қовун пишиғида бир юзу икки ёшга тўлади. Бундан роппа-роса икки аср-у икки йил муқаддам, яъни бир минг тўққиз юзинчи йилнинг саратонида, ўз тили билан айтганда, айни қовун пишиғида дунёга келган эканлар. Айтганларини эшитсангиз, худди эртакка ўхшайди:

— Ўлмаган қул кўраверар экан. Эҳ-ҳей, не кунларни кўрмади бу бошим. Мен дунёга келган вақтлар бу юртлар бир мусулмонобод юртлар экан. Бойи камбағалини суяган, камбағали бойининг иззатини жойига қўйган. Эсимда, биров тўй қилса, элнинг оқсоқоллари йиғилиб келарди. Агар тўйчи камбағалроқ бўлса, кам-кўстини ҳамқишлоқлари кўтараверарди. Буни ҳеч ким ҳеч кимга миннат ҳам қилмасди, ҳеч ким уят ҳам санамасди. Ахир, яхши-ёмон кунида бир-бирини суямаган эл эл бўладими...

Бу кунлар ҳам ғанимат экан. Юртда бир алғов-далғов кунлар бошландики, эсласам ҳали ҳам юрагим орқамга тортади. Аввал элда "инқилоб келаётганмиш, энди ҳамма тенг бўлармиш, қозон товоқдан бошлаб бола-чақагача ўртада бўлармиш", деган гаплар оралаб қолди. Ўша пайтлардаги ваҳимани бир кўрсанг эди... Ҳали бу гаплар ҳолво экан, орадан кўп ўтмай элга бўри оралади. Бўри деганим ҳали амирнинг сарбозлари, ҳали қарасанг қизил аскар дегани от чопиб қолади. Эл шўрлик унисини кўрса қирга, бунисини кўрса ўрга қочади.

Ким кимга дўст, ким кимга душман, билиб бўлмайди. Элдан хайру барака кўтарилди. Ажабтовур яшаб ётган эл парокандаликка юзланди. Юрт тинч бўлмагандан кейин на экин - текинга қараларкан, на чорвага. Ана булар бўлмагандан кейин ўз-ўзидан очарчилик деганлари ҳам бош кўтариб қоларкан. Очарчилик дегани элдан меҳр-оқибатни ҳам кўтараркан, ҳали-ку ҳамқишлоқлик, ҳаттоки қариндош-уруғчилик ришталаридан ҳам путур кетаркан. Ана ўша кунларни бир кўрсанг эди. Худди дўзахнинг ўзида яшадик, десак ҳам бўлади. Ҳали амирнинг сарбози талаб кетса, ҳали қизил аскар талайди. Бу орада яна бир йигитлар пайдо бўлди. Ҳаммаси атроф қишлоқлардан йиғилган бўз йигитлар. Тўда-тўда бўлиб юради. Ўзларича элини ҳимоя қилиш, талончиликка йўл қўймаслик учун бирлашган. Мана шу йигитларнинг ҳам бари қирилиб кетди. Тавбангдан кетай, ўз қўрғонини қўриганни босмачи дейилишини шунда кўрдик.

Хуллас, юртга ўт кетиб, ҳўлу қуруқ баравар ёнди. На ҳўлни, на қуруқни сўровчи топилмади. Биров бировни сўраса, тили суғуриладиган замонлар эди. Қишлоғимизда, атроф қишлоқларда бир нуроний, бир оқил, бир мулла одамлар бор эдики, юзларидан нур ёғиларди. Элнинг устунлари эди улар. Ана шу устунларнинг бирини ҳам қўймадилар. Бирини қулоқ қилишган бўлса, бирини улоқ қилишди. Айниқса, ўқиш-ёзишни билганни бари шўро деганнинг душмани бўларкан. Ана шунда айтдим, ўзим ҳам ўқимайман, илми бор одамга турмушга ҳам чиқмайман, вақти замони келиб фарзандли бўлсам, болаларимни ҳам ўқитмайман, деб.

Бу орада чорвани ҳам худо олди, деҳқончиликни ҳам худо урди. Бир очарчиликлар бўлди, бир очарчиликлар бўлди, эсласам ҳали ҳам юрагим орқамга тортиб кетади.

Ўлмаган қул кўнар экан. Кўндик. Чидаб яшадик. Номига тўй қилгандай бўлиб бобонгга турмушга чиқдим. Энди бу замонларга келиб, юртда колхоз деганлари пайдо бўлган, биз ҳаммамиз колхоз учун мажбур ишлардик. Бобонг колхозга фаол бўлди. Худонинг зорини қилдим, "қўйинг, тинчгина кетмонингизни чопиб юраверинг, фаол бўлманг", деб. Чунки бу Шўро деганлари ўзига содиқ бўлганларни ҳам аяётгани йўқ эди. Буни кўриб турган эдик. Бунга гувоҳ эдик. Бобонг раҳматли жуда ўр одам эди. Айтганидан қолмади. Фаол бўлгани ҳам яхши бўлган экан, бир йили қиш жуда қаттиқ келди. Эл очликдан қирила бошлади. Қишлоқда ҳар куни бир-икки уйда жаноза. Бобонг Шўрога борди. Ҳукуматга бош урди. Ҳеч ким тингламади. Эрта кетиб, кеч келади. Ётади, осмонга қараб уф тортади. Охири бир кун элни йиғиб, уруғликка олиб қўйилган колхознинг буғдойини тарқатди. Уйга ҳам олиб келган экан, хурсандлигимдан бошим кўкка етди.

"Ҳайитгул, — деди чуқур хурсиниб, — бугун маккажухори қўшмасдан бир нон қил, болаларнинг тиши буғдой нонга тегсин", деди. Кўнглим бир балони сезди. "Тинчликми", деб сўрадим. "Тинчлик", деди. Бошқа гапирмади. Эртаси куни билсак, бобонг буғдойни Шўронинг рухсатисиз тарқатиб юборган экан. Бунинг нима билан тугаши гўдакка ҳам маълум эди. Икки кундан кейин бобонгни Шўрога чақириб кетишди. Кечга яқин отининг ёлига ёнбошлаб қайтди. Отдан суяб тушурдим. Икки кун ўтиб жон берди. Шўрода нима сир ўтди, бир оғиз гапирмади. Йиғлаб сўрадим, ёлвориб сўрадим, ҳеч нарса айтмади. Айтгани "болаларимга қара", деди. "Болаларимга айтма", деди. Ўшанда яна бир марта айтдим. "Болаларим ўлмай улғайса, ё чўпон қиламан, ё деҳқон", деб...

Энди-энди кўрган кунимизга шукур қилиб турган пайтимизда уруш деган бир балоси бошланди. Ана ундаги азоб уқубатларимиз... Очарчиликларимиз... Ўша кунлардан ўлмай омон чиққанимизни эсласам, ўзимнинг ҳам ишонгим келмайди. Бобонгдан икки қиз, бир ўғил билан йигирма саккиз ёшимда бева қолган эдим. Бир қизимни очарчиликдан асраб қололмадим. Отанг билан аммангни тишимда асраб улғайтирдим...

Эсимни таниганимдан, то кетмонга ярамай қолганимча колхозчи бўлдим. Ҳали айтдим, амир замонини кўрдим. Ундан кейин оқпошшо деганлари... Товонимиз тарс тарс ёрилиб, оёқяланг ишладик. Юртга болшовойлар етмиш йил эгалик қилди. Етмиш йил шуларнинг ҳам хизматини қилдик. Аёл бошимиз билан қўш қўшдик, от миниб хирмон ҳайдадик, лекин оёғимиз янги калиш кўрмади. Эҳ-ҳей, бу колхоз деганлари қандай раисларни кўрмади. Бизнинг елкамизда қанча-қанча ўрма қамчининг излари қолмаган, дейсан...

Биз ёш пайтимизда қишлоғимизда бир мулла бўларди. Ҳеч кими йўқ, ёлғиз яшарди. Шу киши баъзан айтиб қолардилар, "Ҳей, ҳали бу кунлар ўтиб кетади. Юрт яна обод бўлади. Элга ўзимизнинг болалар эгалик қилади. Шунинг учун уларнинг қулоғига ёшлигидан қуйинглар. Уруғини унутмасин. Ота-бобоси, етти пуштини билсин. Ҳеч бўлмаса, калима қайтаришни ўргатинглар", деб. У кишининг айтганларига бирда ишонсам, бирда ишонмай яшадим. Лекин юрагимнинг тўрида бир умид бор эди. Бир ишонч бор эди. Уни боламга айтишга ҳам қўрқардим.

Юрт озод бўлган йили мен тўқсон иккига кирган эдим. Номоздан турсам, отанг келиб қолди. "Эна, биз мустақил бўлдик, суюнчи беринг", деб. Аввалига ишонмадим. Тўғрисини айтсам, кейин озгина қўрқдим ҳам. Яна уруш бўладими, деб ўйлаганим ҳам рост. Ахир, бу бош бир асрдан ортиқ вақт ичида озгина уруш, сурушларни кўрмади дейсанми...

Бугунги обод юртимизнинг сардори Ислом Каримов боламни телевизорда кўрсам ҳам тавоб қиламан. Дуо қиламан: "Бировдан кам бўлмасин, дунё тургунча турсин, юртига эгалик қилсин", деб. Невара-эвараларимга қайта-қайта айтаман: "Юртбошимизни бизга Оллоҳ берган. Бу одам назаркарда одам", деб. Тўғрисиям, агар одам назаркарда бўлмаса, бу қадар қудратга, салоҳиятга эга бўлмайди...

Яқинда янги йил арафаси уйга бордим. Байрам билан қутладим. Янги йилни мамлакатимиз раҳбари "Қарияларни қадрлаш йили", деб эълон қилганларини айтдим. Момом нима деди денг.

— Ҳа болам-а, болам-а. Мен бу гапларни телевизорда эшитдим. Эшитиб ўзимни босолмадим. Шу кунларга етказганига қувониб йиғладим. Йиғлаб қувондим. Сенга бир мисол айтайми, юрт озод бўлгунича мен бор-йўғи ўн икки сўм пенсия олардим. Бугун худога шукур, олаётган пенсиям ўзимдан ортади. Невараларимга ҳам бераман. Юзга кирганимда ҳукумат қанча совға-салом берди. Тўқсон икки йил кўрган умрим бир бўлагу, кейинги ўн йиллик умрим бир бўлак бўлди. Шунинг учун невара, эвара, чевараларим йиғилганда ҳар доим бир гапни айтаман. "Юртбошиларингни ўз оталарингни яхши кўргандек, яхши кўринглар. Ўз оталарингни ҳурмат қилгандек, ҳурмат қилинглар. Ўз оталарингни авайлагандек, авайланглар", деб. Юзга кирсам ҳам ҳали яшагим бор. Қани энди йигирма-ўттиз ёшлик пайтларим қайтиб келсаю, мана шу омон-омон замонда яна кўпроқ яшасам. Аслида яшайдиган, ишлайдиган замон энди келди. Бу кунлар менга Оллоҳ берган олтин кунларимдир.

Ҳар гал Хатирчига борганимда "Олтинсой" жамоа хўжалигининг Қўпайи қишлоғида яшаётган табаррук моможонимни зиёрат қиламан. У кишининг панд-насиҳатларини тинглайман. Ана шундай момом борлигидан кўксим ғурурга тўлади. У киши билан хайрлашар эканман, ҳар гал дуога қўл очадилар. Бу гал ҳам шундай бўлди:

— Илоё йўлинг бехатар бўлсин. Оллоҳ қарияларининг қадрини жойига қўяётган Юртбошимизнинг бошини тошдан қилсин. Ёмонларнинг юзи тескари бўлиб, юртимиз мамлакат обод бўлсин...

Ислом ҲАМРО

Мерос

ТЕМУР «ТУЗУКЛАРИ» — ТАРИХИЙ ТАЖРИБА ТАЛҚИНИ

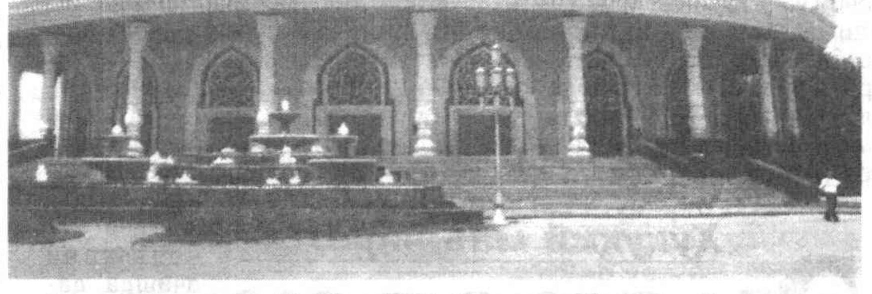

Маданий меросга бой халқмиз. Ҳар қандай маданий мерос эса ўтмишни қадрлашга, ундан сабоқ олишга ундайди кишини. Тарихий тажриба талқин этилган «Темур тузуклари» Соҳибқирон Амир Темур даври ҳақида батафсил маълумот берувчи манбадир. Сиёсий-ҳуқуқий жиҳатдан етук бу асардан қадимий ёдгорликларни ўрганишда ҳам муҳим омил сифатида фойдаланиш мумкин. Асарда, айниқса, марказлашган йирик давлатни идора қилиш санъатининг тамойиллари, ҳарбий тизим, жиноят ва жазо каби масалаларнинг атрофлича ёритилганлиги ўша давр ҳаётини илмий-назарий жиҳатдан ўқиб-ўрганишда катта аҳамият касб этади.

Ўлкамиздаги мўғуллар ҳукмронлигига барҳам берилишида Амир Темурнинг хизмати беқиёс, албатта. У 1370 йилдан бошлаб, 1402 йилга қадар Балх, Хоразм, Ҳирот, Озарбойжон, Эрон, Гуржистон ва Арманистон, Ҳиндистон, Туркия давлатлари томон ҳарбий юришлар қилиб, ўрта асрда бутун жаҳонга танилган йирик ва қудратли давлатни барпо этишга муваффақ бўлди. Айни маҳалда марказлашган давлатни бошқаришда ўз замонасига хос давлат бошқаруви тизимини ҳам яратди.

Амир Темур давлатида бошқарув шакли жиҳатидан ҳокимият давлат бошлиғи қўлида бўлса-да, муҳим масалаларнинг ҳал этилишида кенгашлар асосий ўрин тутарди. Бундай кенгашлар вазиятга қараб чақирилиб турилган. Унда Амир Темурнинг қариндош-уруғлари, саййидлар, қозилар, уламо-ю, фузало, шайхлар, улуғлар ва аслзодалар, амир ул-умаро, бекларбеги, амирлар, нўёнлар, улус, туман ва қўшинларнинг сардорлари ҳамда амирлари, мингбоши, юзбоши, ўнбошилар, девонбеги ва вазирлар, баҳодир унвонига эга аскарлар ҳам иштирок этишган.

«Темур тузуклари»да ёзилишича, Соҳибқирон давлатнинг марказий бошқаруви маҳкамалари сифатида етти вазирликни тузган. Бу етти вазирликдан тўрттаси доимо Соҳибқирон ҳузурида бўлиб, қолган учтаси вилоятларни бошқариш билан шуғулланганлар. Амир Темур давлатида мамлакат ва раият вазири, ҳарбий вазир, мол-мулк, закот ва бож-ҳирож ишлари билан шуғулланувчи вазир, молия вазири, забт этилган мамлакатлар молиявий муаммолари ва келадиган даромадларни бошқариш учун уч вазирдан иборат давлат ҳайъати (холиса) тузилган. Ана шу айтиб ўтилган етти вазир давлат раҳбарига ҳисоб бериб турувчи девонбегига бўйсундирилган.

Амир Темур адолатли давлат қуриш мақсадида марказий бошқарувга арзбеги мансабини ҳам жорий этган. Арзбеги сипоҳ, раият ва арз қилиб келувчиларнинг аҳволини, мамлакатнинг ободлиги ёки хароблигини, муҳим ишлардан қайси бири битган-битмаганлигини Соҳибқиронга маълум қилиб турган.

Амир Темур давлатида ҳокимиятни вилоятларда ҳоким, ноиб, валийлар, бекликларда эса беклар бошқарганлар. Соҳибқирон сипоҳни тузишда ўз замонасида машҳур бўлган ўнлик, юзлик, мингликлар тизимига амал қилган.

Шунингдек, Амир Темур давлатида ўзига хос суд тизими мавжуд эди: фуқаро, ҳарбий, аслзодалар билан боғлиқ ишлар ҳамда руҳоний ва хизматчилар ишларини кўрадиган қозиларнинг ўзига хос мавқеи бўлган. Қозилар чиқарган ҳукм устидан норози бўлган шахс давлат бошлиғига шикоят қилиши мумкин эди. Мамлакат бўйича барча суд ишлари фаолиятини назорат қилиш қозикалон зиммасида бўлган. Соҳибқирон салтанатида «Эҳтисоб» идораси муҳим ўрин тутганлигини айтиб ўтиш жоиз.

Амир Темур давлатида давлатга қарши, ҳокимият бошқарувига қарши ва мансабдорлик жиноятларига жазо бериш учун адолат девони ҳам ташкил қилинган.

Соҳибқирон салтанатида савдо йўлларидаги босқинчи, талончи, ўғри тўдаларни топиш ва уларга шариат қоидалари асосида жазо белгилаш ҳамда савдо карвонлари хавфсизлигини таъминлаш мақсадида зобит ва кузатувчилар мансаби жорий этилган. «Ҳар ерда: вилояту шаҳарда ва ўрдуда кундалик воқеаларни ёзғувчилар тайинланган» («Темур тузуклари» асаридан). Улар жойларда бўладиган барча воқеалардан давлат бошлиғини ўз вақтида огоҳ этиб туришган. Марказлашган давлатни бошқаришда кучли тартиб-интизом жорий қилинган бўлиб, қонунни бузган ҳар қандай шахс жазосиз қолмаган.

«Темур тузуклари» ана шундай сиёсий-ҳуқуқий сабоқ бўла олиши билан ҳам қадрлидир.

Садриддин ХИДИРОВ,
ТДЮИ ўқитувчиси

Жиноят ва жазо

ҒИРДОБ

Учқудуқ. Бу кўркам шаҳар Қизилқум чўлининг қоқ ўртасида қад ростлаган. Шаҳар аҳли турли миллат ва элатлардан ташкил топганлигига қарамай бир оила фарзандларидек тотув яшашмоқда.

Аммо ҳаётда гуруч курмаксиз бўлмаганидек, нияти бузуқ, нопок кимсалар учраб турар экан. Шундайлардан бири Алишер. У шу шаҳарда яшайди. Ҳеч қаерда ишламайди. У кўпдан бери бой бўлишни, катта бойлик эгаси бўлишни орзу қилар ва нияти ушалишини орзиқиб кутарди. Ўзича ҳар хил режалар тузарди. Лекин бу режаларни қандай қилиб ва ўз ниятига етишиш йўлларини топа олмай ҳайрон эди.

Алишер хотини Татьянанинг бир жазмани билан танишиб, у билан ишқий муносабатда бўлиб юрганини билса-да, ҳеч нима демас, аксинча, уларнинг тез-тез учрашиб туришларига шароит ҳам яратиб берарди... Чунки оиланинг моддий таянчи, уни ва икки нафар боласини боқиб турган ҳам Татьяна бўлганидан кейин нима дея оларди?...

Алишер тез-тез бўлиб турадиган айшу ишрат, базмлардан сармаст бўлиб юрганда хаёлига келган фикрдан севиниб кетди.

— Таня, калламга зўр фикр келди, — деди у. — Айтсам «беш» кетасан!

— Қандай фикр экан? — деб сўради ажабланиб хотини.

— Жазманинг ҳалиям бир ўзи яшайдими?

Алишер хотинидан тасдиқ ишорасини олгач, режасини тушунтира бошлади. У тинмай гапирар, орада жазавага тушар, режасини амалга оширишнинг турли йўли борлигини айтар ва ўзини ҳозирнинг ўзидаёқ бойиб қолгандек ҳис этар эди.

Эрининг қабиҳ режасини жимгина эшитган Татьянанинг кўзига жазманининг тилла тақинчоқлари, пуллари ва бошқа бойликлари кўриниб кетди... Режа бўйича Татьяна жазманининг уйига бориб, ичкарига кириши, унинг кўнглини овлаши, клафелин дорисини бериб ухлатиши, сўнгра ташқарида қолган эрини чақириши, эри эса ухлаб қолган жазманининг бўйнидан ип ўтказиб бўғиб ўлдириши керак эди...

Соат кечки 23^{00}. Одатда бундай пайтда Учқудуқ шаҳридаги кўпгина хонадонларда чироқлар ўчган бўлади. Баъзилари эса ўз билганларича дам оладилар. Бу пайтда Татьяна билан Алишер «меҳмон»га боришга чоғлана бошлади. Татьяна ҳар кунгидан бошқачароқ ўзига оро берар, Алишер эса режасини тезроқ амалга ошириш учун тоқатсизланарди. Бўғиш учун пишиқ ип ва клафелинни сумкачасига солгач, Татьяна ўзгача ишва билан Алишерга тайёр эканлигини билдирди. Сўнгра икки норасида гўдакнинг (улардан бири эмизикли) устидан қулфлаб, эр-хотин атрофда ҳеч ким йўқлигига ишонч ҳосил қилгач, режа асосида ишга киришди. Алишер айтилган жойга бекинди. Кўп қаватли уйнинг иккинчи қаватига кўтарилган Татьяна яна бир бор у ёқ-бу ёғини тузатиб олган бўлди-да, эшик қўнғироғини босди. Жимлик. Асабий равишда яна бир неча бор эшик қўнғироғини босди. Эшикни урди, тақиллатди. Аммо эшик очилмади. «Наҳотки, ҳеч ким йўқ. Ёки кетиб қолдимикин?! Шунча бойлик қўлдан чиқиб кетса-я?»

Шу фикрлар Татьянанинг хаёлида ғужғон ўйнар, пастда турган Алишер эса тоқатсизланар, лекин эшик ортидан бирон-бир сас-садо чиқмасди. Ҳовлига келиб тўхтаган машинанинг овози Татьяна ва эрининг қалбларига чироқ ёққандай бўлди. Уларда яна бойликка эгалик қилиш иштиёқи улғайди.

Дунёнинг лаззатини фақат айшу ишратда деб биладиган жазман меҳмон бир амаллаб эшикни очиб ичкарига кирди. Кира солиб, ечиниб-ечинмай ўзини ўриндиққа ташлади. Дўстлари даврасида кўп «отворганидан»ми, чарчаганиданми ёки она юрт соғинчи қоплаганиданми, ҳар қалай бугун у якка-ёлғиз қолишни истар, шунинг учун ҳам кечқурунга жазман аёллардан ҳеч кимни таклиф этмаган эди.

Шу пайт эшик тақиллади. Ким бўлди? Ҳеч кимни таклиф этмаган эди-ку? Бир неча бор оҳиста-майин тақиллатишдан сўнг эшик қўнғироғи асабий ҳолда жаранглади. Эшик ёнида кўзларини сузиб, минг ишва билан Татьяна турарди. У эшикни тезроқ очишнинг иложи йўқмиди, дегандек ноз ҳам қилиб қўйди.

Эски жазманининг бемаврид ташрифи унда ҳеч қандай шубҳа уйғотмади, аксинча, бу кечани ҳам мароқли ўтказиш иштиёқи туғилди. Лекин бу кеча ўзининг ҳаётидаги охирги кеча эканлигини билмасди.

Ширин эҳтирослар оғушида янада маст бўлиб қолган Ҳусейн ошхонадан минерал сув олиб келишни сўраганида, Татьяна тузган режалари шу тобда амалга ошишига ишонч ҳосил қилди. У ўзи билан олиб келган клафелин дорисини сувга аралаштириб, мижозга узатди. Татьяна унинг мастлик ва дори таъсирида уйқуга кетганлигига амин бўлгач, ҳовлида турган эрини чақирди.

Бу сафар эшик тақилламади, қўнғироқ ҳам чалинмади. Хонага оҳиста кирган Алишер шошилмасдан Ҳусейн ётган хонага ўтди ва унинг бўйнига ип солди...

... Орадан 20-25 дақиқалар ўтгач, тунги «ов»га чиққан эр-хотин бамайлихотир уйларига қайтишар эди. Фақат уларнинг қўлларида энди марҳумнинг уйидан олинган қимматбаҳо буюмлару пуллар солинган сумка бор эди.

Эртаси куни эрталаб, қурилиш иншоотида шартнома асосида ишлаётган хорижлик қурувчилар ўз сардорларининг ишга чиқмаганлигидан ажабландилар. Кечга томон у ижарада яшаётган хонадонга келишиб, машъум ҳодисадан воқиф бўлдилар.

Ва ушбу ҳолат юзасидан жиноят иши қўзғатилди. Туманлараро прокуратураси ва ички ишлар бўлимининг тажрибали ходимларидан тузилган тезкор-тергов гуруҳи олдида ечиш лозим бўлган асосий вазифа — хориж фуқаросини ўлдирган шахс ёки шахсларни аниқлаш ва муқаррар жазо бериш учун суд ҳукмига ҳавола этиш турар эди. Туманлараро прокурори ва ички ишлар бўлими бошлиғи томонидан имзоланган тадбирлар режаси тузилиб, режанинг ҳар бир банди тўлиқ ва объектив равишда бажарилиши назоратга олинди. Шунинг билан бир қаторда жиноятни содир этиш эҳтимоллари ишлаб чиқилди ва ҳар бирини охиригача етказиш учун гуруҳлар тузилди.

Жиноят иши бўйича тузилган тезкор тергов гуруҳи аъзолари асосий ишни жабрланувчининг шаҳардаги турмуш тарзи ва алоқаларини ўрганишдан бошлади. Аниқланишича, хорижлик меҳмон Учқудуқ шаҳридаги ҳаёти давомида талай енгил табиатли аёллар билан танишиб, улар билан ишқий алоқаларда бўлишга улгурган. Ижарада турган хонадон эса суюқоёқ аёллар учун кўнгилхушлик, айшишрат қилиш маконига айланиб қолган экан. Бу рўйхатга тушган аёлларнинг сони анчагина эдики, улар билан сўраб-суриштирув ишларини олиб боришлик учун алоҳида гуруҳ тузишга тўғри келди.

Ўтказилган бир қанча тезкор тергов тадбирларидан сўнг тергов гуруҳи аъзолари «ушбу жиноят жабрланувчи билан яқин алоқада бўлган, унинг уйига келиб-кетувчи аёл киши иштирокида содир этилган ва жиноят содир этилгач, кириш эшиги қулфланиб, калити олиб кетилган», деган фикрга яқинроқ эҳтимол бўйича ишлаш лозим, деган хулосага келишди. Бу хулоса кейинчалик тергов давомида тўла ўз тасдиғини топди. Чунки ушбу жиноятни тезроқ очиш маъсулияти мутасадди раҳбарлардан тортиб, оддий ходимгача тинчлик бермас, шаҳар аҳолиси орасида тарқалаётган ҳар хил сўзларга барҳам берилиб, ҳақиқий ҳолатни юзага чиқаришга бўлган ҳаракатларни давом эттиришни тақозо этарди. Бунинг учун дастлаб марҳум яшаган уй, маҳалла ва мавзеда яшовчи ҳар бир фуқаро билан алоҳида, якка тартибда суҳбатлар ўтказилди. Ниҳоят, ўша машъум кечада иккинчи ва учинчи қаватлар ўртасидаги майдончада бетоқат ҳолда турган аёл кишини кўрган шахс (гувоҳ) аниқланди ва унинг кўргазмаси асосида шахси номаълум аёлнинг фотороботи ишлаб чиқилди. Бу тергов гуруҳи аъзолари ишини бирмунча енгиллаштириб, аниқлаштирса-да, лекин ҳали жиноятчи топилди, дегани эмас эди.

Тергов гуруҳи аъзоларининг уч кеча-кундуз давомида қилган машаққатли меҳнати самарасиз кетмади. Тобора қисқариб, аниқланиб бораётган ҳолат Татьянага келиб тақалди. Унинг уйидан олинган, Татьяна ўша куни кийиб юрган қўйлак гувоҳга таниб олиш учун расман тақдим этилди ва гувоҳ уни тасдиқлади. Энди гувоҳга Татьянанинг ўзини кўрсатиш қолганди, холос. Лекин тергов гуруҳи аъзолари тергов ҳаракатини ўтказиш учун вақтинча иккиланиб қолишди. Боиси гувоҳ кўрган аёлнинг сочлари узун, қора ва икки ёнига ташлаб қўйилган эди. Айни чоғда эса Татьянанинг сочлари калта қилиб кесилган, тартибга келтирилган ҳолатда. Буёғи қандоқ бўлди? Бу ҳам муаммо. Буни қандай ҳал этиш лозим? Ўйламай қилинган битта нотўғри ҳаракат кейинчалик тузатиб бўлмас оқибатларга олиб келишини тергов гуруҳи аъзолари яхши билишади.

Нима қилиш керак? Гуруҳ аъзолари бу ҳолатни ҳам ўзаро муҳокама этишиб, оқилона йўлини топишди. Гумонланаётган Татьянанинг суратини кўпайтиришиб, шаҳарда мавжуд бўлган барча аёллар сартарошхоналарига кўрсатиб чиқишди. Расмдаги аёлни таниб олган сартарошлардан бири бу аёл икки кун олдин унинг олдига келиб, сочини қирқтириб, тартибга солдирганлигини билдирди. Бу вақт жиноят содир этилган куннинг эртаси куни эди.

Рад этиб бўлмайдиган далил ва исботларга таянган ҳолда сўроқ қилинган Татьяна бу жиноятни эри Алишер билан содир этганлигига иқрор бўлишдан ўзга чора топа олмади. Хорижлик фуқарога тегишли бўлган барча қимматбаҳо мол-мулк ва пуллар далилий ашё сифатида олиниб, жабрланувчининг қонуний вакилига қайтариб берилди...

Эшик тақилламоқда. Тақиллаганда ҳам оҳиста, беозор тақилламоқда. Бу сафарги эшик оддий, ёғочдан тайёрланган хонадоннинг эшиги эмас, балки махсус маҳкамаларнинг темирдан ясалган оғир ва солдатли эшигидир. Бу эшик панжара ортида ўтирган Татьяна ва унинг эри учун қачон очилади, буни вақт кўрсатади. Лекин шунга аминмизки, бу эшик улар учун яқин кунларда очилмайди. Зеро, жиноят учун жазо муқаррар, деб бекорга айтилмаган.

Ёрқул УМАРОВ,
журналист

Худонинг иноятими?

Бир қария роҳибга мурожаат қилди:

— Ҳазрат! Худонинг иноятини қаранг. Мен саксон ёшдаман. Хотиним ўн саккизда. Кўчқордай ўғил туғиб берса бўладими?

— Бўтам,— деб жавоб берди роҳиб.— Ёшлигимда кўп саёҳат қилганман. Бир куни рўпарамдан йўлбарс чиқиб қолди. Қўлимдаги ҳассани милтиқдек ўқталиб, "пақ!" дегандим, йўлбарс "гуп" этиб йиқилди.

— Бу ҳам худонинг иноятиi бўлган экан-да!

— Йўқ, бўтам. Орқамда милтиқ кўтарган ҳақиқий овчи бор экан...

КЕЛИНГ, КУЛИШАЙЛИК

Зулук бериб кўрдим...

Бир одам врачга депти:

— Хотиним оғир ётипти. Ёрдам беринг!

— Зулук бериб кўрмадингизми?

— Бериб кўрдим. Учтасини еди. Қолганини емайман деб оёқ тираб туриб олди.

Болаликнинг ҳар куни байрам.

***

Ушбу сондаги суратлар муаллифи Индира ХУДОЙБЕРГАНОВА

Гиёҳвандлик - иллат

ОҒУ ТОПИБ, ҲЧЕККАНЛАР

Бугунги куннинг барча ақлли, эсли-ҳушли кишилари аср вабоси ҳисобланган гиёҳвандликка қарши курашни ўзларининг муҳим вазифаси деб биладилар. Негаки, айрим иймонини ютган кимсалар заҳри қотилни ташиш ва сотиш билан шуғулланиб, «оқ ажал» элчилари бўлиб қолмоқда. Бундай шахсларнинг ана шундай ноқонуний ишлари нафақат ўзларини, балки бошқаларни ҳам заҳарлаётгани, айниқса, ачинарли ва хавфлидир.

Шу йилнинг апрел ойида Қашқадарё вилоятидан Тошкент шаҳрига келиб, ҳам оғу олди-сотдиси билан шуғулланиб, ҳам ўзлари ундан истеъмол қилиб юрган беш нафар шахс ички ишлар ходимларининг тергов-тезкор ҳаракатлари туфайли қўлга олиндилар. Улар орасида аёл зотининг борлиги кишида оғир кайфият уйғотади.

Қилган ишлари ўзининг чиройли исмига мос тушмаган Дилбар Боймуродова бемор қизини даволатиш мақсадида пул топиш қўйига тушгач, шахси номаълум кишилардан «героин» гиёҳвандлик воситасини сотиб олган. Шу тариқа унинг фаолияти бошланиб, укаси Қаҳрамон Боймуродов, қариндоши Акрам Гулмуродов ҳамда таниш-билишлари Тўлқин Баҳриев, Сайфулла Хайруллаевларни заҳри қотил олди-сотдисига чорлайди.

Фойдали меҳнат билан шуғулланиб, борига шукур, дея ҳаёт кечиришдан кўра «оқ ажал» ташувчи бўлиб, мўмай пулни қўлга туширишни афзал билган йигитлар Дилбар опалари билан дарҳол Тошкентга отланишади. Шаҳарга етиб келгач эса харидор тополмай сарсон бўлишади. Дилбар Боймуродова бемор қизидан ташвишланади ва йигитларнинг биридан 30000 сўм пул олиб, «ноёб топилмаси»ни ишонган шерикларига топшириб, Қашқадарёга қайтади.

Бу ёқда эса ҳамтовоқлар зўр бериб харидор излашади. Муродлари ҳосил бўлавермагач, А.Гулмуродов, Т.Баҳриев ва С.Хайруллаевлар қўлларида мавжуд бўлган заҳри қотилни ўзлари истеъмол қила бошлашади. Бу балога тобора ўргана бошлаган шериклар бора-бора «героин» воситасини бир-биридан яширишга киришишади.

Вақти-соати келиб, кимдир темир дезодарант флакони ичига, кимдир канализация люкига, яна кимдир ташқарига, ўт-ўланлар орасига яшириб қўйган «героин» воситаларини ички ишлар ходимларига олиб беришди.

Гиёҳвандликка берилиш ўзи учун ҳам, жамият учун ҳам кони зарар эканлигини англаб етмаган беўй шериклар амалдаги қонун талабларини бузиб, жиноят содир этишганини суд курсисига келиб ўтиришгач англадилар. Ўз қилмишларидан афсус-надомат чека бошладилар. Аммо ҳар доим таъкидланганидек, жиноят жазосиз қолмайди.

Одил суд ҳукмига кўра Дилбар Боймуродова 7 йилга, Акрам Гулмуродов, Қаҳрамон Боймуродов, Тўлқин Баҳриев, Сайфулло Хайруллаевларнинг ҳар бири 10 йил муддатга озодликдан маҳрум этилдилар. Шунингдек, суд уч нафар йигитга ЖКнинг 96-моддасини қўллаб, гиёҳвандликдан мажбурий тиббий йўсиндаги даволаш чораларини қўллашни лозим топди.

Аср вабоси — гиёҳванд моддадан ҳазар қилмаганлар нафақат ўз ҳаётларига зомин бўлдилар, айни пайтда уларнинг оиласи ҳам хўрланиб абгор бўлди. Ота-оналари кўз ёш тўкиб, бошларини хам қилдилар. Ҳали ҳаётнинг қора панжалари исканжаси нималигини англаб етмаган фарзандлари ўз яқинларининг ғамгин ҳолатини кўриб, ҳайратга тушдилар, беғубор кулгулар ўрнини ачинарли маъюслик эгаллади. Шундай қилиб, ўйланмай босилган қалтис қадам туфайли кўплаб кўнгил шишалари бемаврид синди ёки дарз кетди.

Бундай кўнгилсизликлар содир бўлмаслиги учун аввало, инсон қалбида унга бериб қўйилган неъматларга шукроналик туйғуси бўлиши керак. Мусаффо осмон, заррин қуёш, она замин бизга берилган олий неъматдир. Бу неъматларни қадрлай олган инсон турмушнинг ҳар қандай синовларига бардош бериб, ўз ҳаёти ва қалбини поклашга, яхши фазилатлари салмоғини оширишга қодир. Биз ҳикоя қилган, адашган инсонларнинг фарзандлари воқеликдан тўғри хулоса чиқариб, умид-ишонч ила тоза ҳаётга интиладилар, дея тилак билдирамиз.

Салима ҚИЛИЧЕВА,
«Инсон ва қонун» мухбири

1996 йилнинг январидан нашр этилади
ИНСОН ва ҚОНУН
Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг ҳуқуқий газетаси

МУАССИС
Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги

1998 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00141-рақам билан рўйхатга олинган

Бош муҳаррир
Шодиқул ҲАМРОЕВ

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ
Ғайбулло РАҲИМОВ
Шуҳрат РЎЗИНАЗАРОВ
Эркин ҚУДРАТОВ
Аслиддин БОЛИЕВ
Абдил ТЎХТАШЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
Шуҳрат ФАЙЗИЕВ
Ғафур АБДУМАЖИДОВ
Ҳусан ИБРОҲИМОВ
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Ислом ҲАМРО
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Нормейли НОРПЎЛАТОВ
Миршоҳид МИРҲАМИДОВ

Индекс: 646882

«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмида, офсет усулида «Шарқ» нашриёт матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй. Буюртма Г-3143. Тиражи-10.000.
Босишга топшириш вақти - 21.00
Топширилди - 20.00

Навбатчи:
Т. ХАСАНБОЕВ
Компьютерда оригинал макет "Инсон ва қонун" газетасининг ўзида тайёрланди:
Компьютер оператори:
М. ДЎСТОВА

МАНЗИЛИМИЗ:
700047,
Тошкент шаҳри,
Сайилгоҳ кўчаси-5.
Тел: 132-14-18
(умумий бўлим),
133-70-65

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди.
Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин.
Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.